

FUÂD ŞÜKRÜ VE “SALTANAT-I MİLLİYE TEMELLERİ”

Mesude Sezer Özdilli*

Özet

Fuâd Şükrü, “Saltanat-ı Milliye Temelleri” adlı eserini 1923’te TBMM.’ye sunmuştur. Bu eserinde milletin refahı, mutluluğu ve egemenliğini bazı şartlara bağlar. Bu şartları; bütün milleti okutmak, zenginleştirmek ve vatan müdafaasına hazırlamak başlıkları altında toplar. Bu şartlar gerçekleştirilirken de kanun gücünün etkin kılınması ve halka maddî bir külfet getirilmemesi gerektiğini dile getirir. Aynı zamanda uygulamayı kolaylaştırmak ve hatta uygulanabilirliği sağlayabilmek için dinî hükümlerden de istifade edilmesi ve mahallî özelliklerin de dikkate alınması gerektiğini iddia eder. Fuâd Şükrü bu doğrultuda bir eğitim, ekonomi, askerlik ve yönetim politikası belirler. Bu çalışmamızda Fuâd Şükrü’nün “Saltanat-ı Milliye Temelleri” adlı eserinden hareketle milletin saltanatı için öngördüğü şartlar ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Fuad Şükrü, Saltanat-ı Milliye, Uygulamalı Eğitim, Milis Teşkilatı, Karye Teşkilatı*

Abstract

Fuad Şükrü and "Fundamentals of the Reign of the Nation"

Fuad Şükrü has presented to the Parliament his book that is named "Fundamentals of the Reign of the Nation". In this book he bonds in some circumstances to nation's well-being, happiness and sovereignty. He balls these circumstances under the headings of all the nation of educate, enrich and prepare for defending the homeland. He expresses should be efficient the power of the law and should not be installed a financially burden to the public while performing these circumstances. At the same time, he argues should be benefit from religious rules and should be taken into account the local characteristics for to facilitate the application and even to ensure the applicability. Along these lines Fuad Şükrü determines a policy of education, economy, military and management. In this study, will be transcript of Fuad Şükrü's book that is named "Fundamentals of the Reign of the Nation" and by moving this, will be dealt his conditions foreseen in for the reign of the nation.

Key Words: *Fuad Şükrü, The Reign of The Nation, Practical Training, The Militia Organization, The Village Organization*

* Dr., Adnan Menderes Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölümü, Aydın, mesude.ozdilli@adu.edu.tr

Fuâd Şükrü Bey

Fuâd Şükrü hakkında kaynaklarda pek fazla bilgi bulunmamaktadır. Bezmi Nusret'in belirttiğine göre, Fuâd Şükrü (Dilbilen) Bey, çok dil bilmesiyle meşhur Hüseyin Şükrü Efendi'nin oğludur. Hukuk tahsilinden sonra Avrupa'ya gitmiş, Fransa'da bulunmuştu. Bu nedenle Fransızcası da kuvvetliydi.¹

1896 senesinde İttihâd ve Terakki Cemiyeti'ne dahil olmuş, Abdülhamîd istibdadına karşı hürriyet mücadelesi vermiştir. 1897 senesinde de bu istibdad nedeniyle Paris'e kaçırılmış ve Paris'te Meşveret Gazetesi grubuna katılmıştır. Kısa bir süre sonra da İstanbul'a dönmüş ve döner dönmez tutuklanarak önce yetmişbeş gün hapse mahkûm, sonra da beşyüz kuruş maaşla Hereke fabrikasında ikamete memur edilmiştir.²

Kendi ifadesine göre, Rumî 1 Ağustos 1313 (Miladî 13 Ağustos 1897)'ten itibaren Hereke'de inşa ve tesisini sağladığı mektebin idaresini üstüne almıştır³. Hayatının dokuz senesini bu mektepte tedrisatla geçirdiğini ifade etmektedir. Bu esnada bir taraftan Mekteb-i Hukûk'a dahil olmuş, diğer taraftan da "Selâmet-i Umûmiye Cemiyeti"nin kurulmasına katılmıştır. Hereke fabrikası müdürü Hâcî Âkif Bey sayesinde Maârif Nezâreti'nde göreve başlamış ve kısa bir süre sonra da Mekâtib-i Gayrimüslime ve Ecnebiye Müfettişliği'nden Cezâir Bahr-i Sefîd Vilâyeti Maârif Müfettişliği'ne yükselmiş, 20 Ağustos 1324'te Mekâtib-i İbtidâiye Müfettişliği'ne tayin edildikten kısa bir süre sonra da Kütübhâneler Müfettişliği Kâtibliği'ne nakledilmiştir.⁴ 2 Eylül 1908 (Rumî 28 Ağustos 1326) tarihinde de kendi ifadesine göre Maârif Nâzırı Emrullah Efendi tarafından istifaya mecbur bırakılmıştır⁵. Fuâd Şükrü, "ya Demokrat Fırka'nın kitâbetinden ayrıl, ya da müfettişlikten" diyerek kendisine baskı yapan Emrullah Efendi'ye; *"Bugün kemâl-i iftihârla zât-ı âlilerine isti'fâmı takdîm ediyorum, kabûlünü istihâm eyliyorum. Hiç olmazsa dîn ve nâmûs üzerine, Kanûn-i Esâsî'ye, adâlet ve hürriyete sâdik kalacağına yemin etmekle beraber hilâf-ı*

¹ Kaygusuz 2002, s.55.

² "Fuâd Şükrü Bey" 1326.

³ Fuâd Şükrü 1339/1341, s.3. Bir Demokrat Fırkası gazetesi olan Muâhede, bu rüşdiye okulunun Mikâil Paşa'nın gayretiyle açıldığını ifade eder. Bkz. "Fuâd Şükrü Bey" 1326.

⁴ Bkz. Maârif-i Umûmiye Nezâreti, Kalem-i Mahsûs Müdüriyeti'nden Dâhiliye Nezâreti'ne gönderilen bilgilendirme amaçlı Rumî 12 Kânûn-ı evvel 1328 (Miladî 25 Aralık 1912) tarih ve 135/167 numaralı varaka: MF. MKT., 1183/19.

⁵ Bkz. Rumî 8 Kânûn-ı evvel 1328 (Miladî 21 Aralık 1912) tarihli Maârif Nezâreti'ne yazdığı arzuhâl: MF. MKT., 1183/19; Fuâd Şükrü 1339/1341, 3; Fuâd Şükrü belirtmese de istifaya zorlanmasının sebebi o sırada hem Demokrat Fırkası'nın kitâbetinde bulunması, hem de bir gazetenin (Yeni Ses) mesul müdürü olmasıdır. Bkz. Maârif Nezâreti'nden Dâhiliye Nezâreti'ne gönderilen Rumî 12 Kânûn-ı evvel 1328 (Miladî 25 Aralık 1912) tarih 135/167 numaralı tahrîrât: MF. MKT., 1183/19.

ahd ve mîsâk hareket eden bir nâzırın memûru olmamakla iftihâr ederim.” diyerek istifa etmiştir.⁶

Fuâd Şükrü 1908 seçimlerinde bağımsız olarak şahsî bir programla mebusluğa adaylığını koymuş, ancak seçilememiştir. Bu programı Hukûk-ı Umûmiye’de neşredilmiştir. Adaylığını şu ifadelerle koymuştur: “*Vatan tahrîb edilmiş Osmanlı nüfûsu hissedilecek derecede azalmıştır. Telâfi-i mâ-fât için mümkün olduğu derecede lüzûmsuz muhârebelerden tevakkî ile memleketin umrân ve saâdeti hâkimiyet-i millîyenin zevâl-nâ-pezîr bir sûrette te’minî ve bu da maârifin ta’mîm-i sanâyi’ ve ticâret ve zirâatin terakkîsi ve Osmanlı millet-i muazzamasını teşkil eden anâsırın habl-i metîn ittihâda sarılmalarıyla hâsıl olacaktır. Bu maksadla ber-vech-i âtî programımı hemşehrilerimin enzâr-ı vatanperverânelerine arz ile Meclis-i Mebûsân’a nâmzedliğimi vaz’ eyliyorum.*” Bu seçim beyannamesi onun siyasî, idarî, hukukî, ekonomik ve eğitim alanındaki görüşlerini ortaya koyması açısından önemlidir.

Seçim beyannamesi şöyleydi:⁷

“1- Menâfi-i millîyeyi muhâfaza ve müdâfaaya muktedir (müdâfaa-i millîye) nâmıyla millet meclisinin muhâfazasına memûr süvâri alayının teşkîli

2- Meclis-i Â’yân a’zâsının nısfî hükümdâr ve nısf-ı diğeri Meclis-i Mebûsân tarafından muayyen bir müddetle intihâbı

3- Meclis-i Mebûsân a’zâsının doğrudan doğruya müntehib olanlar tarafından intihâbı

4- (1286) târihli vilâyât nizâmnamesinin tatbîki

5- Şimendüferler nezâretinin teşkîli

6- Irak, Arab, Konya, Çukurova, ilh. gibi müstaid-i umrân olan yerlerde muhâcirin ve aşâirin iskânı ve kanallar harfî, karyeler teşkîli ile muvazzaf Umrâniye nâmıyla bir nezâretin teşkîli

7- Yemen, Sancar, Necd, Umman gibi yerlere ta’yîn edilecek hükkâmın mezâhib-i mahalliyeye mensûb zevâtan intihâbı ve bu mahallerin idâresinin meşgûliyeti az olan bir nezârete rabtı

Maârif Hakkında

8- Sanâyi’-i nefise müdîr-i umûmîliği ile ahâlîye sanâyi’ ve zirâati ameli bir sûrette ta’lîm için teşkil edilecek demircilik, kuyumculuk, şekerçilik, halıcılık, bezcilik gibi sanâyi’-i muhtelif numûnehâne ve mekteblerinin murahhas olmak üzere sanâyi’, zirâat ve ticâret mektepleri müdîr-i umûmîliğinin gündüzleri çalışmaya mecbûr ameli zirâat ve fukarâ-i ahâlînin

⁶ “Maârif Nâzırı” 1326.

⁷ “Beyânnâme” 1324. (Beyânnâmenin 11. ve 18. maddeleri Hukûk-ı Umûmiye’de de muhtemelen baskı hatası nedeniyle basılmamış olduğundan burada belirtmiyoruz.)

ni'met-i ma'rifetten istifâdelerini te'mîn için her tarafta küşâdı elzem olan gece dersleri müdüriyetinin teşkili

9- Mekâtib-i ibtidâiye her dîn ve kavim için ayrıdır. Mekâtib-i sâire umûm için müşterek olub dîn ve kesânlarını her kavim ayrı ayrı tahsil edecek hesâb, coğrafya, hendese gibi fûnûn Türkçe lisân ile tadrîs edilecektir.

10- Tahsîl-i ibtidâiyenin mecbûriyeti

12- Maârif müfettiş-i umûmîliği nevâhî, kazâ ve vilâyâta teşkil edilecek mekâtib için memûrîn-i idâre ile doğrudan doğruya karyelerde mekâtib-i ibtidâiyenin ta'mîmine çalışacaktır.

13- Kavânîn ve nizâmâtın vaz'ında ve mekâtibin küşâdında âdât ve mezâhib ve seviye-i irfân nazar-ı dikkate alınacaktır.

14- Ulviyet ve hakâyık-ı dînîyeyi dâhilde neşr için bir medrese ile İngiliz, Hind, Fransız, Arab ve İspanyol lisânlarına âşinâ zevât ve Avrupa ve Amerikada dîn-i İslâmî neşre muktedir ulemâ yetiştirmek üzere bir medrese-i dînîyenin te'sîsi

Ta'dilât

15- Şûrâ-yı devletin lağvıyla vazâifinin mehâkim-i adliyyeye tevdi'i

16- Cemâât-i mezhebiye arasında veyâ hükûmet ile cemaât arasında veya hükûmet ile efrâd arasında tekevvün edecek da'vânın rü'yeti için bir mahkeme-i fevkalâde teşkili

17- Balkan hükûmetleriyle dâimî sulh mahkemelerinin teşkiline gayret edilmesi ve tütün rejisinin ilgâsı

19- Zirâat Bankalarının ahâlîye ikrâzâtta bulunmaları fâide yerine mazarrat hâsıl ettiğinden ba'de-mâ âlât ve edevât ve tohum gibi zirâate âid eşyânın karz edilmesi

20- Sanâyi' ve ticâret bankalarının te'sîsi

21- Me'mûrînin tekâbül-i maâşatı ile tenkis mikdârı”

Fuâd Şükrü'nün siyasî hayatında Selâmet-i Umûmiye Kulübü ve onun devamı olarak kurulan Osmanlı Demokrat Fırkası önemli bir yer tutar. 1906 veya 1907 yıllarında⁸, çoğunluğu hukuk öğrencisi gençler tarafından kurulmuş ve gizli faaliyetlerde bulunmuş bir cemiyet olan Selâmet-i Umûmiye Kulübü'nün İbrâhim Nâci, Giritli Ali, Abdullah Abut, Dr. Rızâ Abut, Yenişehirli Sâlih, Pertev Tevfik, Demokrat Mustafa, Hereke fabrikası

⁸ Selâmet-i Umûmiye Kulübü'nün kuruluş tarihi olarak, kulübün üyeleri 10 Temmuz İnkılâbı'ndan altı ay öncesini gösterirler. Bkz. “Bir İki Söz” 1326; Osmanlı Demokrat Fırkası'nın dahili nizamnamesinin sonunda Selâmet-i Umûmiye'nin kuruluş tarihini gösteren şu ifade de bunu desteklemektedir: “...fırkanın devr-i istibdâdda ve Selâmet-i Umûmiye nâmu tahtındaki târih-i teşekkülü olan fî 24 Teşrîn-i sâni sene 1323 târihi...(Miladî 7 Aralık 1907)”. Bkz. DH. MUI, 85/63.

sermakinisti Rızâ Bey ile beraber kurucuları arasındadır⁹. Bu gençler Fuâd Şükrü Bey'in Dîvân-yolu'ndaki evinde toplanırdı¹⁰. Bu münevver gençler görünüşte Fransızca dersi almak, aslında ise hürriyet fikirleri edinmek ve bu uğurda çalışmak için Fuâd Şükrü Bey ile görüşmeye başladılar. Fuâd Şükrü Bey cemiyetin adını “Selâmet-i Umûmiye Kulübü” olarak seçmiştir. Sözlü bir yemine dayalı cemiyetin yazılı bir programı ve yayın organı yoktu. Cemiyet Jön Türk hareketi içinde yer almış, Jön Türk yayınlarını gizli olarak dağıtmaya yönelik faaliyetlerde bulunmuştur. Cemiyetin asıl faaliyetleri Hürriyetin İlanı günlerinde ağıktan çalışmaları ile başlamıştır¹¹.

Osmanlı Demokrat Fırkası'nın da kurucularından olan Fuâd Şükrü, Fırka'nın ilk faaliyet döneminde kâtib-i umûmîliğini de yapmıştır. Fırka'nın ruhsatına göre; kuruluş yeri ve merkezi de, İstanbul Sultanahmet'te Millet Bahçesi karşısında Fuâd Şükrü Bey'in evidir.¹²

Fuâd Şükrü basın hayatında da kendinden bahsettirmiştir. Özellikle de Osmanlı Demokrat Fırkası'nın yayın organlarında onu bazen mesul müdür, bazen imtiyaz sahibi, bazen de muharrir olarak görürüz. Selâmet-i Umûmiye ve Hür Memleket gazetelerinde başmuharrir olarak da görünür. Türkiye Gazetesi'nin yazar kadrosunda da göze çarpar. 11 Ekim 1910 (Rumî 28 Eylül 1326)'da yayın hayatına başlayan Yeni Ses Gazetesi'nin imtiyaz sahibi ve mesul müdürü de oydu. Ancak Yeni Ses'in yayın hayatı çok kısa sürmüş ve yedi sayı yayınladıktan sonra 17 Ekim 1910 (Rumî 4 Teşrîn-i evvel 1326) tarihinde “tahdîş-i ezhânı mucib makâlât neşrettiği”nden dolayı Dîvân-ı Harb-i Örfî kararıyla kapatılmış ve mesul müdürü ve imtiyaz sahibi olan Fuâd Şükrü hakkında takibat başlatılmıştır¹³.

Fuâd Şükrü Türkiye Gazetesi'nde yazdığı yazılardan dolayı da hükümet tarafından tutuklatılmış¹⁴ ve Dîvân-ı Harb'e sevk edilmiştir. Dîvân-ı Harb onu,

⁹ Bu isimler Fuâd Şükrü (Dilbilen) Bey tarafından verilmiştir. Bkz. Tunaya 1949a.

¹⁰ Fuâd Şükrü Bey'in Tarık Zafer Tunaya'ya göndermiş olduğu bir zarftaki adres şöyledir: “Dîvân-yolu'nda, Cebeci Sokağı'nda, 9 numaralı Selâmet-i Umûmiye Kulübü'ne”. Bkz. Tunaya 1949b.

¹¹ Fuâd Şükrü Bey Fransa'da bulunmuş ve Fransız İhtilâli'nin etkisi altında kalmıştır. Bu sıralarda tarihçi Murâd Bey'in Mülkiye Mektebi'ndeki derslerinde Fransız Devrimi'nin olağanüstü yetkilere sahip devrimci “Convantion Meclisi”nin “Selâmet-i Umûmiye Heyeti (Comité du Salut Public)”nden söz etmesi de cemiyetin bu ismi seçmesinde etkili olmuştur: Fuâd Şükrü Bey'in Vatan Gazetesi'nde 9 Ağustos 1948 tarihli konuşmasından aktaran Tunaya 1984, I, 172.

¹² Ruhsat için; İstanbul Vilâyeti, Evrâk Müdürlüğü, Rumî 24 Kânûn-ı sâni 1325 (Miladî 6 Şubat 1910), no.87; Tarık Zafer Tunaya'nın belirttiğine göre belgenin aslı Fuâd Şükrü Dilbilen'dedir. Bkz. Tunaya 1949a.

¹³ Bununla ilgili Rumî 20 Teşrîn-i sâni 1326 (Miladî 3 Aralık 1910) tarihli Dîvân-ı Harb-i Örfî mazbatası için bkz. İrade Harbiye, 46.

¹⁴ “Fuâd Şükrü Bey” 1326; “Bir İki Söz” 1326.

Türkiye Gazetesi'nde çıkan "Talât Bey" sernameli ve dâhiliye nazırını ağır bir şekilde suçlayan, "anâsır-ı Osmaniyeyi hükûmete karşı soğutacak" nitelikteki makalesi nedeniyle yargılamıştır. Fuâd Şükrü Bey savunmasında makalenin kendisine ait olduğuna dair bir imzasının bulunmadığını söylese de, makalenin muharririni söyleyememesi ve Fuâd Şükrü Bey'in şimdiye kadar arka arkaya kapatılan Hâkimiyet-i Milliye, Yeni Ses, Muâhede, Hür Memleket gibi gazetelerde de aynı istikamette makaleler yazdığı da göz önüne alınarak, makaleyi kendisinin yazdığına dair yeterli kanaat oluştuğundan İdâre-i Örfiye Karâr-nâmesi'nin altıncı maddesi mucibince İdâre-i Örfiye mıntıkası haricine sürgün edilmesine karar verilmiştir.¹⁵ Daha sonra 28 Ocak 1911 (Rumî 15 Kânûn-ı sâni 1326) tarihinde Dîvân-ı Harb tarafından bu sürgün yerinin Rodos olmasına karar verilmiştir¹⁶. Ancak Fuâd Şükrü Bey sürgün yerinin İzmir olarak değiştirilmesi yolunda Emniyet-i Umûmiye Müdüriyeti'ne bir istidâ vermiş, bu istidâsında; "...da'va vekâletiyle iştigâl edebilmek üzere İzmir'e gitmekliğime müsâade buyurulmasını ricâ eder ve gazetecilikten dolayı Bekir Ağa'nun bodrumlarında elli bir gün habs edildiğime ve devr-i sâbıkta dokuz sene nefy edilib envâ' işkencelere dûcâr olduğuma ve İstanbul'da Bâb-ı Âlîye Livâ-i Hürriyeti ilk defa dikmek şeref ve bahtiyârlığı ile mütefahhir olduğumu nazar-ı dikkate alarak bir an evvel İzmir'e gönderilmekliğimi fazâil-i askeriyenizden temennî ederim." demiştir¹⁷. Bu istek Dâhiliye Nezâreti tarafından uygun bulunmuş¹⁸ ise de hayata geçirilmediği anlaşılmaktadır. Rodos'a sürgünü sırasında firar ederek Mısır'a iltica etmiştir¹⁹. İki sene kadar Mısır'da kalmış ve bu esnada Kahire Dârülfünûn idaresini, ilköğretim okullarının teşkilatını araştırmış, Avrupa'ya seyahatlerde bulunmuş, Fransız ilk ve orta öğretim teşkilatını tedkik etmiş, tüm bu olaylar sayesinde de Fransız, Rum ve Arap lisanlarını öğrenmiştir²⁰. Bu ihtisasına dayanarak Maârif Nezâreti'ne 21 Aralık

¹⁵ Bununla ilgili Rumî 20 Teşrin-i sâni 1326 (Miladî 3 Aralık 1910) tarihli Dîvân-ı Harb-i Örfî mazbatası için bkz. İrâde Harbiye, 46; BEO., 3846/288386.

¹⁶ Bu sürgün ile ilgili Dâhiliye Nezâreti'nden yazılan Rumî 15 Kânûn-ı sâni 1326 (Miladî 28 Ocak 1911) tarih ve 1826 numaralı yazı için bkz. DH. SYS., 57-1/14.

¹⁷ Bu istidâ için bkz. DH. SYS., 57-1/14.

¹⁸ Bununla ilgili Dâhiliye Nezâreti'nden Emniyet-i Umûmiye Müdüriyeti'ne yazılan tezkire için bkz. DH. SYS., 57-1/14.

¹⁹ Bununla ilgili resmî yazışmalar için bkz. MF. MKT., 1183/19; Daha sonraki tarihlerde pasaport almak için Korfû şehbenderliğine müracaat ettiyse de pasaport nizamnamesinin sekizinci maddesinde, devletçe muhakeme altında bulunanlara ve heyet-i adliye tarafından çıkışı yasak olunanlara pasaport verilemeyeceği yazılı olduğundan ve Rodos'a sürgünü sırasında firar ettiğinden bu talebi Rumî 11 Haziran 1327 (Miladî 24 Haziran 1911) tarihli tezkire ile reddedilmiştir. Bkz. HR. SYS., 140/20.

²⁰ Rumî 8 Kânûn-ı evvel 1328 (Miladî 21 Aralık 1912) tarihli Maârif Nezâreti'ne yazdığı arzuhale dayanarak: Bkz. MF. MKT., 1183/19.

1912 (Rumî 8 Kânûn-ı evvel 1328) tarihinde hukuk, düvel-i târîh-i umûmî veya coğrafya derslerinden birine veya Maârif Nezâreti’nde idarî bir göreve atanması için arzuhâl vermiştir²¹.

Fuâd Şükrü aynı zamanda Donanma-i Osmâni Muâvenet-i Millîye Cemiyeti’nin kurucularındandır. Bu nedenle bu cemiyetin her sene toplanan kongresine hem Osmanlı Demokrat Fırkası’nı temsilen hem de Donanma Cemiyeti’nin kurucusu olarak katılmaktadır.²² Mütâreke döneminde, 20 Kasım 1918’de kurulan “Osmanlı Sulh ve Selâmet Cemiyeti”nin de kurucuları arasında görülmektedir²³.

Fuâd Şükrü Bey, ömrünün son yıllarında avukatlık yaparak geçinmeye çalışmış; bu dönemde maddî sıkıntılar çekmiştir. Bezmi Nusret, Tarık Zafer Tunaya’dan 24 Nisan 1949’da aldığı bir mektupta, Tunaya’nın Fuâd Şükrü Bey için şöyle dediğini kaydeder: “*Fuâd Şükrü Bey’in son zamanlarında izini kaybettim. Kendisi sıkıntılı bir vaziyette idi. Memleketin yakın tarihinde bu derece feragatle çalışmış bir kimsenin bu elim durumu karşısında içim sızlıyor. Halini düşündükçe vicdan azabım artmaktadır.*”²⁴

Fuâd Şükrü Meşrûtiyeti kurtarıcı olarak görmüştür. Bu noktada şu benzetmeyi yapar: “*Karşıda gördüğünüz adadaki meyveli ağaçlar ve muntazam bahçeli saraylar, fabrika ve şirketler, hazineler dolusu altınlar hep sizin olacaktır. Oraya gitmek için bir gemi yapınız ve ona bilâ-tefrîk cins ve mezheb bütün Osmanlılar râkib olub o adaya gidiniz. Bu gemiye ‘Meşrûtiyet’ deniyor.*” diyerek Meşrûtiyeti bir gemiye benzetmekte ve onu Osmanlı halkını kurtaracak, güzel günlere, refaha ulaştıracak araç olarak görmektedir.²⁵

“Turan ve Türkler” ve “Türk Birliği Türk Hazineleri” adlı şiir kitapları onun Türk Tarihi ve Turan mefhumu ile ilgili düşüncelerini de yansıtmaktadır. Ona göre Turan ilk insanın ortaya çıktığı coğrafyadır. Fuâd Şükrü “Turan ve Türkler” adlı eserindeki şiirlerinde Hunlar ve Göktürklerden bahseder, II. Göktürk Devleti’nin Kutluk Han liderliğinde Çin hakimiyetinden kurtuluşunu Orhun Kitabeleri’ni kaynak göstererek verir.²⁶

Onun şiirlerinde İstanbul’un ayrı bir yeri vardır. İstanbul’un boğazını, semtlerini, çeşmelerini Türklüğün simgesi olarak görür.²⁷ Şiirlerinde İstanbul dışında İzmir, Çukurova ve Gebze’den de bahseder. İzmir’i bir Türkmen şehri

²¹ Bu arzuhal için bkz. MF. MKT., 1183/19.

²² Söz konusu cemiyetin davetiyle kongreye Fuâd Şükrü’nün katılacağına dair haber için bkz. *Türkiye* 1326.

²³ Tunaya 1986, s.138.

²⁴ Kaygusuz 2002, s.91.

²⁵ Fuâd Şükrü 1326.

²⁶ Fuâd Şükrü 1931, s.9-16 ve 31-32.

²⁷ Fuâd Şükrü 1931, s.44-46; Fuâd Şükrü 1940, s.12.

olarak kabul eder ve onun düşman işgalinden kurtuluşunu tebrik eder. İzmir'in pek çok felaket geçirmiş olmasına rağmen hala güzel bir şehir olduğunu söyler, çarşılarını ve limanını över. Çukurova'yı da Turan'a benzetir ve "Seyhan" ve "Ceyhan"ı da bu bağlamda millî isimler olarak kabul eder.²⁸

Fuâd Şükrü şiirlerinde Türk büyüklerinden ve Türk şairlerinden de övgüyle bahseder. Bunlar Mimar Sinan, Kılıç Arslan, İbni Sina, Namık Kemal, Şinasi, Abdülhak Hamit, Tevfik Fikret, Ziya Gökalp, Hüseyin Rahmi ve Mithat Efendi'dir.²⁹ Özellikle de Mustafa Kemal'den bahsederken onun Kurtuluş Savaşı'ndaki başarılarını, asker yetiştirmekteki üstünlüğünü, yenilikçiliğini vurgular. Yenilikçilikte Bismark'tan bile üstün olduğunu dile getirir.³⁰ I. Dünya Savaşı'ndan sonra içine düştüğümüz felaketten bizi "güçlü bir el" olarak Mustafa Kemâl Paşa'nın kurtardığını söyleyen Fuâd Şükrü, Mustafa Kemâl'in "peygamberin sancağı, vahdet-i milliye, vatan ve nâmûs, saâdet ve istiklâl" i kurtardığını belirtir.³¹

"Saltanat-ı Milliye Temelleri" Adlı Eserinden Hareketle Fuâd Şükrü'nün Memleket Sorunlarına İlişkin Görüşleri³²

Fuâd Şükrü, Rumî 1339, Miladî 1923'de kaleme aldığı ve Mustafa Kemal'e şükranlarını bildirmek üzere TBMM'ye sunduğu "Saltanat-ı Milliye Temelleri" adlı eserinde; Kurtuluş Savaşı'nı yeni kazanıp, Mustafa Kemal'in önderliğinde Meclisin kuruluşu ile birlikte yeni bir yönetim ve yeni bir sisteme geçmiş Türk halkının refah içinde yaşamasının, kendi kaderini elinde tutmasının, her daim kuvvetli olmasının temellerini, o dönemin şartlarının da etkisi altında kalarak ortaya koymaya çalışmıştır.

Fuâd Şükrü, "Saltanat-ı Milliye" mefkuresini öncelikle şu düsturlara bağlar: Bütün milleti okutmak; bütün milleti zenginleştirmek ve bütün milleti vatan savunmasına hazırlamak.

²⁸ Fuâd Şükrü 1931, s.53-56.

²⁹ Fuâd Şükrü 1931, s.50-51, 70-78.

³⁰ Fuâd Şükrü 1931, s.68-69.

³¹ Fuâd Şükrü 1339/1341, s.4.

³² Eser, Ege Üniversitesi Merkez Kütüphanesi Nadir Eserler bölümünden temin edilmiştir. Eser burada ve diğer arşiv ve kütüphanelerde "Fuâd Şükrü Gücüyener" ismiyle kataloglanmıştır. Halbuki Tarık Zafer Tunaya'nın da belirttiği gibi, Osmanlı Demokrat Fırkası'nın da kurucularından olan Fuâd Şükrü Bey'in soyadı "Dilbilen"dir. Bkz. Tunaya 1949a, s.4. Eserin sahibi Fuâd Şükrü Bey Osmanlı Demokrat Fırkası'na dahil olduğunu eserinin "İzâh-ı Merâm" bölümünde belirtmiştir. Bkz. Fuâd Şükrü 1339/1341, s.3. Ayrıca Osmanlı Demokrat Fırkası'nın ikinci dönem başkanlığını ve umumi kâtipliğini yapmış olan Bezmi Nusret de Fuâd Şükrü'nün çok dil bilmesiyle meşhur Hüseyin Şükrü Efendi'nin oğlu olduğundan bahseder. Bkz. Kaygusuz 2002, s.55. Eserin transkripsiyonu Ek'tedir.

Ancak Fuâd Şükrü çöküşümüze neden olarak kabul ettiği kanun tanımazlığa eğilimimizi de dikkate alarak ve fakir halkımızın vaziyetini de düşünerek bu düsturlara bazı eklemeler yapar ve Saltanat-ı Milliye mefkûresini bu eklemelerle şu şekilde ifade eder:

-Bütün milleti kanun gücü altında parasız olarak okutmak.

-Bütün milleti kanun gücü altında temel bilgileri ve sermayeyi parasız olarak tedarik ederek zenginleştirmek.

- Bütün milleti kanun gücü altında masrafsız ve eziyetsiz bir şekilde vatan savunmasına hazırlamak.³³

Uygulamasını kolaylaştırmak ve hatta mümkün kılmak için sözkonusu düsturlara ayrıca iki faktörün daha ilavesini zorunlu görür. Bunlardan birincisi Hz. Peygamberin emirleri, diğeri ise mahallî adet ve alışkanlıklardır. Çünkü ona göre henüz kanun korkusunun girmediği veya idarî teşkilata tabi olmayan mahallerde kanunların uygulanmasını sağlamak mümkün olmayacaktır. Bu bölgelerde ancak düsturlara ekleyeceğimiz dinî emirlerle düsturlara riayet edilmesi sağlanabilirdi. Ayrıca bir kanun ne kadar ağır bir ceza tehdidi içerse de mahallî şartlara ve adetlere aykırı hükümler taşıdığı takdirde kısa sürede hükmü ortadan kalkacaktı. Bir kanunun ne kadar mahallî teamüllere ve adetlere uygun ise o derece uygulanabilirliği artacaktı.³⁴

Onun bu doğrultuda milletin saltanatı, yani refahı ve egemenliği için belirlediği şartları; eğitim, ekonomi, askerlik ve bu alanların zorunlu kıldığı bir başka alan olarak da yönetim başlıkları altında toplayabiliriz.

1. Eğitim

Fuâd Şükrü diğer milletlerle rekabet edebilecek derecede bilgili, tecrübeli, üretici, girişimci ve çalışkan bir nesil meydana getirmenin yolunun ilköğretimin zorunlu ve parasız olmasından geçtiğini ifade eder. Ayrıca eğitimde hedefe ulaşmak için öncelikle evlad-ı vatanın ne için okutulmasının lazım geldiğinin belirlenmesi gerektiğini, ardından eğitim yapılacak yerlerin açıkça belirtilmesi ve daha sonra da bir eğitim programının hazırlanması gerektiğini dile getirir. Ona göre eğitimin en önemli amacı evlad-ı vatani, vatanın yüksek menfaatlerini sağlayacak, vatanın menfaati için gerekli servet ve sermayeyi elde edecek, vatani müdafaa edecek kuvvet ve bilgiye sahip şekilde yetiştirmek olmalıdır. Çocuk her zaman ve her yerde milletin ve vatanının menfaatlerini her şeyden, hatta canından bile önde bilmeli ve vatani için her şeyi feda etmeye hazır olmalıdır. Çocuk Türklük şerefini her şeyin üzerinde

³³ Fuâd Şükrü 1339/1341, s.18.

³⁴ Fuâd Şükrü 1339/1341, s.19.

tutmalıdır. Faydalı, hayırlı işler yaptığında vatanının değerini, onurunu, itibarını yükselteceğinin farkında ve isteğinde olmalıdır. Çocuk doğruluğu, dürüstlüğü ve nizamı kendisine rehber edinmelidir. Çalışması, gayreti ve düzeni sayesinde bir gün mutlaka servet sahibi olacağını ve bu servetiyle de vatanına ve milletine hizmetler edeceğinin, büyük mektepler ve kütüphaneler açarak yeni nesillerin eğitime de hizmet edeceğinin farkında olmalıdır. Çocuk küçük yaşlarda, vatana iyi hizmetlerde bulunan büyüklerine ve millî kahramanlarına, kurtarıcılara muhabbetle bağlı olmalıdır. Bütün bunlar özellikle ilköğretimin temel amacı olmalıdır.³⁵

Fuâd Şükrü'ye göre eğitim için tespit edilmesi gereken ikinci önemli husus eğitim yapılacak yerlerdir. Kuşkusuz ki bunun için en uygun yerler mektepler ve medreselerdir. Ancak o bunlara bir de kışlayı ekler. Hatta öyle ki ilkokullarda özel atış mahalleri oluşturulmasını ve bu yerlerin yeter miktarda silahla donatılması gerektiğini iddia eder. Çocukların öncelikle buralarda silah tutmayı, daha sonra da mükemmel bir nişancı gibi silah kullanmayı öğrenmesi gerektiğini dile getirir.³⁶ Fuâd Şükrü ileride de bahsedileceği gibi ülke savunmasında profesyonel ordunun dışında milis teşkilatının da gerekliliğine inanır ve her bir bireyin bu bilinçle yetiştirilmesi gerektiği düşüncesindedir. Onun bu düşüncesinde kuşkusuz bu eseri kaleme aldığı zamanın şartları oldukça etkilidir. Çünkü eser kaleme alındığında Millî Mücadele yeni kazanılmıştı ve bu başarının altında düzenli ordunun dışında Kuva-yı Milliye, yani milis kuvvetleri de yatmaktaydı.

Fuâd Şükrü okulların mükemmel bir bahçesi, yemekhanesi ve bahçede oturulacak sıraları ile üstü örtülü bir alanın da olması gerektiğini de ifade eder.³⁷

Onun ortaya koyduğu eğitim-öğretim programına gelince:

İlköğretimin zorunlu ve parasız olmasının dışında ona göre ilköğretim hazırlık sınıfı dışında dört yıl olmalıydı. Bu dört senenin sonunda öğrenci okuma yazmayı mükemmel bir şekilde öğreneceğinden bundan sonra eğitimini devam ettirmeye daha istekli olacaktır. Okula devam zorunlu tutulmalıdır. Özellikle düğün ve harman mevsimlerinde öğrencilerin okula devam etmediğinden hareketle Fuâd Şükrü, bu sebeplerle okula devam etmeyen öğrencilerin köy jandarması tarafından tutularak okula devam zorlanması gerektiğini dile getirir. Okullarda ceza ve mükâfat sisteminin de işletilmesi gerektiğini ifade eden Fuâd Şükrü akşam paydosunda, dersane defterlerinde ceza aldıkları belirtilen öğrencilerin cezalarının uygulanmasını, ödül alanların da aferin belgelerinin takdim edilmesini bir yöntem olarak benimser. Ayrıca

³⁵ Fuâd Şükrü 1339/1341, s.22-23.

³⁶ Fuâd Şükrü 1339/1341, s.22-23.

³⁷ Fuâd Şükrü 1339/1341, s.24.

akşam paydosunda öğrenciyi hitabete alıştırmak için nutuklar söyletmek gerektiği düşüncesindedir.³⁸

Fuâd Şükrü, nüfusu az küçük köylerde ayrı ayrı ilköğretim okulları açmaktansa bunların birleştirilerek merkezî yerlerinde yatılı ilköğretim okulları açılmasının daha doğru olacağı görüşündedir. Ancak taşradaki ilköğretimin İstanbul’dakinden farklı olarak hazırlık sınıfı dışında üçü ibtidâî ve üçü rüşdî olmak üzere altı sınıf olması gerektiğini savunur.³⁹

Fuâd Şükrü uygulamalı eğitime oldukça önem verir. Köylerdeki ilköğretim okullarının uygulamalı eğitime uygun olarak bahçeli olmasını ve bu bahçelerde özellikle ziraat dersinin uygulamalı öğretilmesini savunur. Çünkü ona göre bu okullarda amaç tutumlu ve vatanperver çiftçi yetiştirmektir.⁴⁰

Onun ziraat eğitimi ile ilgili uygun gördüğü eğitim programı ise şöyleydi: Başlıca vilayet merkezlerinde ve muntazam çiftliklerin içinde Yüksek Ziraat Medreseleri açılmalı, bu okullarda öğrencilerin öğleye kadar teorik olarak zorunlu dersleri, ayrıca Dinî Hükümler Bilgisi, Arap Edebiyatı, Devletler Hukuku, İdare Hukuku ve Teorik Ziraat derslerini tahsil edip öğleden sonra ise çiftlikte bilfiil ziraatle uğraşıp staj yapmalarına imkân verilmelidir. Bu okullara idadi yani lise derecesinde başarılı olduğunu belgeleyenler ile medreseden mezun olanlar kabul edilmeli ve tahsil süresi de beş yıl olmalıydı.⁴¹

Fuâd Şükrü ziraat eğitimi almak için yurtdışına öğrenci göndermekten de bahseder. Hükümetin iki senede bir ziraatin en fazla gelişim gösterdiği Amerika Birleşik Devletleri’ne çiftliklerde çalışmak suretiyle medenî ziraat uygulamalarını öğrenebilecek öğrenciler göndermesini gerekli görür.⁴²

İlköğretimde ticaret rüşdiyelerinin öneminden de bahseder. Bütün nahiye, kaza, sancak, liva ve vilayet merkezlerinde ticaret rüşdiye mekteplerinin açılmasının gerektiğini, bu okullarda Muhasebe, Ticaret Kanunu, Hesap, Türk Tarihi, Coğrafya ve Fransızca gibi teorik derslerin dışında, okulun eklentilerinden olan bir mağazada öğrencilerin uygulamalı eğitim almalarının zorunluluğuna inanır. Bu şekilde öğrenciler bilfiil ticaretle meşgul olarak öğrenimlerini sürdürme imkânı bulabileceklerdi. Bu uygulamalı eğitimden mezun olan öğrencilerin çok daha çabuk iş bulabilecekleri gibi, isterlerse Ziraat Bankası’ndan temin edecekleri sermaye ile kendi işyerlerini de açabileceklerini, bunun da memleketin ekonomik gelişimi için zorunlu olduğunu ortaya atar.⁴³

³⁸ Fuâd Şükrü 1339/1341, 24.

³⁹ Fuâd Şükrü 1339/1341, 25.

⁴⁰ Fuâd Şükrü 1339/1341, 25.

⁴¹ Fuâd Şükrü 1339/1341, 27-28.

⁴² Fuâd Şükrü 1339/1341, 28.

⁴³ Fuâd Şükrü 1339/1341, 26.

Fuâd Şükrü sanayi eğitimini de ele alır. Özellikle de Sanayi Darülmualimininden yani öğretmen okulundan bahseder. Bu okulun mezunları bir taraftan serbest mesleğe alıştırılarak yeni sanayici ve girişimciler olarak ekonomiye katılacaklar, diğer taraftan bir kısmı da yeni açılacak sanayi mekteplerine öğretmen ve usta olacaklardı. Bu şekilde devletin üzerindeki ağır memur yükü de hafifletilmiş olacaktı.⁴⁴

Sanayi Darülmualimininde de eğitim uygulamalı olacaktı ve öğrenciler öğleye kadar teorik bilgileri öğrenecek, öğleden sonra ise okulun eklentisinde bulunan mağaza, tezgâh veya imalathanede bilfiil çalışarak staj yapacaklardı. Eğitim süresi ise üç sene olacaktı. Bu okulda Resim, Fizik, Kimya, Muhasebe ve Lisan dersleri ortak zorunlu dersler olmalıydı. Bu derslerin dışında okul Dokuma, Elektrik, Kuyumculuk, Terzilik, Aşçılık ve Geleneksel Sanatlar şeklinde şubelere ayrılmalıydı. Okulun içinde Resim, Fotoğrafçılık, Makine, Kimyahaneye, Halıcılık, Dokumacılık, Şekercilik, Kuyumculuk atölyeleri ve mağazaları da bulunmalıydı ve öğrenciler bu atölye ve mağazalarda bilfiil hizmet vermeliydi.⁴⁵ Öğrencilerden bankacılığı öğrenmek isteyenlere de izin verilmeli ve bu alanda mezun olduklarına dair de diploma verilmeliydi. Okuldan mezun olup işyeri açmak isteyenler için gerekli sermayeyi temin etmek için okula bir de tasarruf sandığı eklemek gerekliydi. Haftada bir gün öğrenci müzik ile iştiğal etmeli, öğrenciler arasından incesaz ve bando müzika takımları oluşturulmalıydı. Ayrıca dört yabancı dilden birisi öğrenciye öğretilmeli, okuldaki din dersleri de bir şeyh tarafından verilmeliydi.⁴⁶

Fuâd Şükrü bu okulun dışında Anadolu'nun bütün kaza, liva ve vilayet merkezlerine yayılacak kız sanayi rüşdiyelerinden, yani ortaokullarından bahseder. Bu okullarda bir sene hazırlık sınıfının dışında eğitim-öğretim beş sene olacaktı. Öğrenci okulda öğleye kadar halı dokuyacak, öğleden sonra ise nazari dersleri öğrenecekti. Hazırlık sınıfında Kurân-ı Kerim, Çizim, Akıl Hesabı ve Güzel Yazı dersi okutulduktan sonra; birinci sınıfta Kurân-ı Kerim, Türkçe, Hesap, Resim; ikinci sınıfta bunlara ek olarak Din Bilgisi, Coğrafya, Dikiş; üçüncü sınıfta ikinci sınıf derslerine ek olarak Tarih, Ekonomi, Aşçılık; dördüncü sınıfta Din Bilgisi, Edebiyat, Tarih, Coğrafya, Resim, Ekonomi ve Boyacılık; beşinci sınıfta ise Boyacılık, Resim, Anayasa ve Muhasebe dersleri okutulmalıydı.⁴⁷

Fuâd Şükrü bu okulun ekonomiye katkısından da bahseder ki onun hesabına göre her mektepte en az on halı tezgâhı bulunacağı ve her bir tezgâhta

⁴⁴ Fuâd Şükrü 1339/1341, 35.

⁴⁵ Fuâd Şükrü 1339/1341, 35-36.

⁴⁶ Fuâd Şükrü 1339/1341, 37.

⁴⁷ Fuâd Şükrü 1339/1341, 29-30.

yılda en az üç seccade imal edileceğinden bir mektepte senede otuz seccade üretilmiş olacaktı.⁴⁸

2. Ekonomi

Onun milletin saltanatı ve refahı için belirlediği şartlar arasında milletin zenginleştirilmesi de vardır. Onun ekonomi politikası ise eğitim programı ile paralel gelişir. Çünkü eğitimin büyük ölçüde ekonomik kalkınmayı sağlama amaçlı programlanması gerektiği görüşündedir.

Fuâd Şükrü ekonomik kalkınmada ziraate daha fazla yer verir. Çünkü memleketimiz bir ziraat memleketidir ve topraklarımızdan altın gibi bereket başakları fişkirir. Ayrıca ona göre toprağa bağlılık memleketin müdafaasını güçlendirecek bir faktördür. Ona göre bir tüccarın yurduna bağlılığı, hiçbir vakit bir çiftçinin yurduna bağlılığı kadar kuvvetli olamaz. Bu yüzden de ziraî memleketler vatanlarını koruma ve savunmada tüccar memleketlerden daha fazla başarılı olmuşlardır.⁴⁹

Topraklarımızın çoğunun ekili olmamasından şikâyet eder ve memleketin yeni usullere uygun bir şekilde azamî derecede ekilip biçilmesi gerektiğini dile getirir. Bunun için ise ziraatin eğitim programları ile birlikte yürütülmesi gerektiğini, hatta tarım yapılan tarlaların ve çiftliklerin birer numune çiftliği veya tarlası gibi ve yeni tarım metodlarının uygulanabileceği alanlar olarak tahsis edilmesi gerektiğini düşünür.⁵⁰

Ona göre milleti zenginleştirmek için “memleketi işletmek” gerekir. Bu işletme her yönlü olmalıdır. Tarlalarımız ekilmez, madenlerimiz, ormanlarımız işletilmez, deniz, nehir ve göllerimizde gemilerimiz gezmezse milletimiz zengin olamaz.⁵¹ Halbuki Anadolu halkı sadece ihtiyacı kadar üretmekte, tarlaların bir kısmı boş kalmaktadır. Bu nedenle acilen zorunlu ziraat usulü benimsenmeli ve uygulanmalıdır. Bu doğrultuda bir kanun çıkarılmalı, kazalarda bulunan Ziraat Bankası memurları ve ziraat müfettişleri tarafından bütün arazinin ekilip ekilmediği teftiş edilmelidir. Köylü sorumluluğundaki araziye ekmediği takdirde kendisine para cezası uygulanmalıdır. Ziraat Bankası da sadece zenginlerin değil, bütün çiftçilerin lehine çalışmalı ve kredi temin etmelidir. Fuâd Şükrü ayrıca üreticiyi bazı yolsuzluk yapanlardan da korumak gerektiğine dikkat çeker. Özellikle de komisyoncular fazlasıyla masraf çıkararak üreticiyi zor durumda bırakmakta, ocakları söndürmektedir. Ona göre, bunun önüne geçmek

⁴⁸ Fuâd Şükrü 1339/1341, s.30.

⁴⁹ Fuâd Şükrü 1339/1341, s.37-38.

⁵⁰ Fuâd Şükrü 1339/1341, s.27.

⁵¹ Fuâd Şükrü 1339/1341, s.41.

için hükümet, Düyûn-ı Umumiye İdaresi'nin uyguladığı satış usulünü uygulamalıdır.⁵²

Fuâd Şükrü, karyelerin yani köylerin idaresinde imamların önemli bir rol oynadığını, şimdiye kadar imamların hiçbir tahsil ve imtihana tabi tutulmadıklarını ve bu yüzden köylerde cehaletin kol gezdiğini, halbuki imamların yeni ziraat programı dahilinde Yüksek Ziraat Medreselerinde tahsil gördükleri takdirde köyün ıslah ve imarı için gayret göstermeye başlayacaklarını ve böylece milletin hızla ilerlemesinin mümkün olacağını iddia ederek tarımsal kalkınmada önemli bir faktör olarak köy imamlarını da ekler⁵³.

Tarım sözkonusu olduğunda özellikle Adana ve çevresinin önemi üzerinde durur ve Adana'yı Mısır ile karşılaştırır. Maraş, Urfa ve Antep'i de içine alan Adana havzasını sulayan Seyhan ve Ceyhan nehirlerinin iki Nil, Adana'nın da iki Mısır değerinde olduğunu iddia eder. Bu bölgenin Mezopotamya'nın diğer kısımlarına göre de nüfus olarak daha yoğun olduğunu vurgular. Adana pamuğunun Mısır pamuğundan daha kaliteli olduğunu, Seyhan ve Ceyhan nehirlerinden kanallar kazılarak sulama imkânları genişletildiğinde miktar olarak da Adana'daki pamuk üretiminin Mısır'ı geçeceğini ortaya atar. Adana'da aynı zamanda şeker kamışı ve zahire hâsılatının da oldukça yüksek olduğunu, ancak Adana'nın tek ihtiyacının yağmur yağmadığı senelerde su ihtiyacını sağlayacak kanallar açılması olduğunu dile getirir. Aynı zamanda bu iki nehir bir kanalla birbiriyle birleştirilirse bu nehirlerde gemilerin yürütülmesini, bu nehirlerden ulaşımda yararlanılmasını da mümkün görür. Bütün bu faaliyetleri yürütmek için ise Adana ve İzmir için ayrı bir "Vilâyât-ı Müstahlise Vekâleti" adı altında bir vekâlet kurulmasını ve doğrudan doğruya buraların bu kurum tarafından idare edilmesini ve buralardaki valilerin yetkilerinin de genişletilmesini gerekli görür.⁵⁴

Memleketimiz için her ne kadar ziraat birinci planda önem arzetsede de sanayinin de kesinlikle ihmal edilmemesi gerektiğini düşünür. Sanayide

⁵² Fuâd Şükrü 1339/1341, s.41-43. Düyûn-ı Umûmiye İdaresi Osmanlı İmparatorluğu'ndan alacaklarını tahsil etmek isteyen Avrupalı büyük devletlerin kurduğu teşkilatı. Bu teşkilat imparatorluğun tütün, alkol, orman, balık, tuz ve ipek gelirlerinin vergilerini toplamak ve alacaklarına mahsup etmek amacını gütmüştür. İdare daha sonra tütün, alkol ve tuzdan toplanan vergileri yine alacaklı devletlerin kurduğu Reji Şirketi'ne 30 yıl süreyle bıraktı. Bu idare de kendi memurları ve silahlı birlikleri aracılığıyla vergi toplamaya başladı. Artık Osmanlı üreticisi ürettiği bütün tütün, tuz ve alkolü Reji'nin belirlediği fiyattan Reji İdaresi'ne vermek zorundaydı. Bkz. Yerasimos 2007, 298. Bu doğrultuda Fuâd Şükrü'nün burada ifade ettiği satış usulü tabii ki, ürünlerin satışını yabancı bir teşkilatın veya şirketin yapması değildir. Burada kastedilen, üreticiyi komisyoncudan kurtaracak şekilde devletin ürünleri kendi kuracağı kurumlar aracılığıyla satın alması olsa gerektir.

⁵³ Fuâd Şükrü 1339/1341, s.27.

⁵⁴ Fuâd Şükrü 1339/1341, s.43-45.

özellikle de şeker ve dokuma sanayinin lüzumlu olduğuna dikkat çeker. Bizde şeker maddesini içeren şeker kamışının şeker pancarından daha fazla üretildiğini, şeker kamışından çıkarılan şekerin aslında daha az masraflı ve daha faydalı olduğunu ve bundan istifade etmek gerektiğini dile getirir. Şeker kamışı üretiminin bol olduğu Adana ve çevresinde de mutlaka şeker fabrikalarının kurulması gerektiğini, ancak şu aşamada bu fabrikaları halkın kurması beklenemeyeceğinden şimdilik hükümetin kurması gerektiğini ifade eder. Bu şekilde elli altmış seneye kadar sanayi hayatının mutlaka gelişeceğini ve halkın da zamanla bu teşebbüslere katılacağını öngörür.⁵⁵

Ona göre Anadolu’da ileride başarı elde edilecek sanatlardan birisi de dokumacılık ve özellikle de halıcılıktır. Çünkü Anadolu kadınları Avrupalıların taklit edemeyecekleri kadar nefis ve değerli halı ve seccadeler dokurlar. Ancak dokumacılıkta batıdan çok doğuyu dikkate almak gerektiği görüşündedir. Zira İran halıları Anadolu halılarına göre resim ve boya bakımından daha üstündür. İran halılarında kök boya kullanıldığını, bizde ise Anadolu’ya yayılan bazı komisyoncuların “Galibardi” olarak bilinen boyları sürerek halılarımızın değerini düşürdüğünü iddia eder. Bizde de kök boyası kullanımının şart koşulması gerektiğini, açılacak kız sanayi mekteplerinde de dokumanın bu boylarla yapılarak eğitim verilmesi gerektiğini dile getirir.⁵⁶

Fuâd Şükrü sanayi alanında yok olmakta olan millî sanatlara da dikkat çeker. Bu sanatlar arasında Nakkaşlık, Tezhîb, Teclîd, Lâl ve Bezir İsi Mürekkepçiliği, Kalemtraşçılık, Çinicilik, Elvan Camcılığı ve Oyuncakçılığı sayar ve bu sanatların korunması gerektiğini dile getirir. Ayrıca ona göre zorunlu ihtiyaçları karşılayan mühim sanatlar daha vardır ki sanayide bunların da korunması ve yaygınlaştırılması gerekir: Terzilik, Berberlik, Kunduracılık, Taşçılık, Duvarcılık, Fırıncılık, Lokantacılık, Otelcilik, Konservencilik, Balık Tuzlayıcılığı, İnşaat-ı Bahriye gibi.⁵⁷

Fuâd Şükrü yerli sanayinin gelişmesini sağlayacak bir başka tedbirden daha bahseder. O da şimendüfer şirketlerinin, tramvay, telefon, elektrik şirketlerinin şartnamelerine vagon, lokomotif, ray ve tel gibi demirden gereçleri ülkemizde kurulacak yerli fabrikalarda üretmeleri ve bu fabrikalarda yerli amele çalıştırılması zorunluluğunun getirilmesiydi.⁵⁸

Dikkat çektiği önemli noktalardan birisi de ekonomik faaliyetlerin çevre ve hayat şartlarına göre ve eğitim faaliyetleri ile birlikte yürütülmesiydi. Örneğin ziraat yapmanın mümkün olmadığı mahallerde bunda ısrar etmenin

⁵⁵ Fuâd Şükrü 1339/1341, s.32-33.

⁵⁶ Fuâd Şükrü 1339/1341, s.29.

⁵⁷ Fuâd Şükrü 1339/1341, s.34-35.

⁵⁸ Fuâd Şükrü 1339/1341, s.33-34.

anlamsız olduğunu ifade eder. Bu yerlere örnek olarak da Trabzon ve Karadeniz sahilleri, İstanbul ve civarını gösterir. Karadeniz sıradağları ile sahil arasındaki dar arazide ziraat yapacak yeterli arazi bulunmadığından ve Karadeniz sahilleri ahalisini de fitraten gemici, denizci olduğundan bahriyemizin en etkin kısmını ve deniz ticaretinin de hemen hemen tamamını bu bölge halkının oluşturduğunu belirtir. Bütün milletlerin refahının ve yükselmesinin sağlanmasında deniz ticaretinin rolü büyük olduğuna göre, o zaman bu bölge halkının bu kabiliyetinden azamî derecede istifade etmek, onları desteklemek ve buralarda bu sektör için gerekli inşaat tezgâhları, motor ve makine fabrikaları kurmak gereklidir. Ayrıca ona göre yine buralarda deniz ticaret mektepleri de açılmalı ki, böylece bölge halkının bu sektörde gelişimi ve sektörün devamlılığı da sağlanmış olsun.⁵⁹

Fuâd Şükrü'ye göre İstanbul da arazisi verimsiz ve yetersiz olduğundan ziraat memleketi olamaz. Sanayi merkezi olabilmesi için ise kapitülasyonlar kalktıktan sonra bir asır kadar faaliyet gösterilmesi gerekecektir. Ancak İstanbul deniz ticaretinde dünyaca tanınmış bir merkez haline gelebilecek yeterliliğe sahiptir. Tabii bunun için bazı yatırımlar yapmak gerekir. Örneğin, Üsküdar'da Harem ve Salacak sahillerinde yeni bir liman dok ve antrepolar inşa edilmeli, ayrıca komandit şeklinde vapur şirketleri de kurulmalıdır. Bunların dışında İstanbul'un bir idare şehri olduğunu da unutmamak gerekir. İstanbul'daki oldukça fazla sayıda bulunan memur kadrosu memlekete daha faydalı olabilecekleri hale getirilmelidir. Zira bu memurların pek çoğu aydın, bilgili, tecrübeli ve teşkilatçı niteliklere sahiptir. Onların bu özelliklerinden istifade edilmelidir. Ona göre İstanbul'un imarı için de güzel şeyler yapılabilir. Örneğin Mısır'daki gibi büyük binalar ve apartmanlar, kale duvarlarının iki tarafındaki araziden istifade edilerek sur etrafında işleyecek tramvay hattı yapılabilir. İstanbul için bunların dışında ölülerin defin işlerinin düzenli bir şekilde yapılması ve mezarların iyi muhafaza edilmesi amacıyla, tekkeler ve şeyhleri de denetimi altına alacak bir Mezarlar İdaresi'nin kurulmasını gerekli görür.⁶⁰

3. Askerlik

Fuâd Şükrü'nün milletin okutulması ve zenginleştirilmesinin dışında önem verdiği önemli bir nokta da vatan savunmasıdır. O her Osmanlı ferdinin vatan savunmasına hazır bir şekilde yetiştirilmesi gerektiğine inanır. Ancak askerlik ile ilgili bazı sıkıntılara da dikkat çeker. Ona göre askerlik her Osmanlı evladı için zorunlu olmalıydı, ancak bu süreç asker için eziyetsiz bir şekilde işletilmeliydi. Fuâd Şükrü askerlik süresinin uzunluğundan şikâyet eder.

⁵⁹ Fuâd Şükrü 1339/1341, s.38-39.

⁶⁰ Fuâd Şükrü 1339/1341, s.39-40.

Askerliğin çoğu zaman üç senede bitmeyip, yedi hatta dokuz seneye kadar uzamasının hem askerinin maneviyatında bozulmalara, hem de ülkenin nüfus sayısında azalmaya sebep olduğunu ortaya koyar. Uzun süren ve eziyetli askerlik, sonu gelmeyen seferler, doğal zorluklar gibi nedenlerle askerden kaçmak için gözünü kör edenlere, elini, bacağına sakatlayanlara çok sık rastlandığını dile getirir⁶¹.

Türk halkının gittikçe bazı eski güzel geleneklerinden uzaklaştığını ve bu durumun milletin askerlik yeteneğinin körelmesine neden olduğunu düşünür. Buna örnek olarak eskiden her Cuma günü namazdan sonra vilayet ileri gelenlerinin önünde gençler tarafından yapılan cirit oyunlarını gösterir. Bu oyunların gençleri muharebeye hazırladığı için Türk kültüründe önemli bir yer tuttuğunu dile getirir. Ayrıca yükselme döneminde Osmanlı milletinin silahlı bir milletken bu özelliğinden yavaş yavaş vazgeçtiğinden, halbuki saltanat-ı milliye mefkuresinin Türk milletinden her daim müdafaada bulunabilecek medenî ve silahlı bir millet kurmayı gerekli kıldığından bahseder. Buna göre bütün fertler becerikli, nişancı, silahşör, bir o kadar da ilim, irfan sahibi olmalıdır. Eski alışkanlıklarımızdan olan ve Türk milletini her daim müdafaaya hazır bir halde tutacak olan cirit oyunları, at yarışları, futbol, jimnastik gibi oyunlardan vazgeçmemek gerektiğini iddia eder.⁶²

Onun tasarladığı askerî teşkilata gelince... Ona göre yeniçeri ve sipahi teşkilatı yükselme dönemimizde memleketin geleneklerine ve mahallî ihtiyaçlarına uygun bir şekilde işletiliyordu. Ancak sonradan Avrupa ordularını taklit eder hale geldik. Askerî olarak da her şey bundan sonra bozulmaya başladı.⁶³ Bu nedenle ona göre orduda hem yeniçeri ocağı benzeri profesyonel orduya, hem de eski sipahi teşkilatına uygun bir şekilde şekillendirilecek milis kuvvetlerine ihtiyaç vardı. Anlaşıyor ki Fuâd Şükrü askerî teşkilatta Avrupa'ya değil eskiye, geleneklere dönük bir ıslahatı uygun görüyordu. O bir miktar profesyonel orduya karşılık yüzbinlerce millet evladından oluşan milis teşkilatından bahseder⁶⁴. Zira Türk halkı ekonomik olarak büyük miktarlardaki profesyonel askerlerin masraflarını karşılayabilecek güçte değildir. Bu nedenle orduda ağırlık milis güçlerinde olmalı, ancak onun yanında asrın askerî tekniğine, silahına ve bilgisine sahip bir miktar profesyonel asker de bulunmalı, bunlar birbirlerini tamamlamalıydı. Ona göre milis teşkilatı sipahi teşkilatından yani tımar sisteminden aktarılmalıydı. Çünkü sipahiler savaşlarda kullandıkları bütün silah ve mühimmatı, atlarını, koşum takımlarını ve hatta yiyeceklerini

⁶¹ Fuâd Şükrü 1339/1341, s.19 ve 46.

⁶² Fuâd Şükrü 1339/1341, s.20-21.

⁶³ Fuâd Şükrü 1339/1341, s.46.

⁶⁴ Fuâd Şükrü milis teşkilatının başarılı bir örneği olarak Karadağ'ı gösterir. Bkz. Fuâd Şükrü 1339/1341, 49.

kendileri temin ederlerdi. Bu sayede de devlet uzun yıllar sefer halinde olsa da ekonomik olarak bir zorluğa düşmezdi.⁶⁵

Fuâd Şükrü memleket olarak ihtiyaçlarımızı da dikkate alarak bizde milis teşkilatının memleketin savunmasını üstlenmesinin dışında; yol inşası, eğitimin yaygınlaştırılmasının temini, askerî malzemelerin hazırlanması, at cinsinin ıslahı ve çoğaltılması, sanayi ve ziraatin himayesi, orman yangınlarının söndürülmesi ve mahallî güvenliğin sağlanması gibi hizmetlerde de yardımcı olması gerektiğini düşünür.⁶⁶

Onun düşündüğü milis teşkilatında temel birim karye olacaktı ve her birinin başında milis kumandanlığı bulunacaktı. Karyedeki milis kumandanlığı dairesinde milis fertlerinin kullanacağı üstü kapalı bir poligon, serbest gazete ve dergi okumayı sağlayacak bir kütüphane, bir imalathane ve yangın tulumbarları bulunmalıydı. Karyenin milis kumandanı tarafından Cuma günleri bütün halka açık, Salı günleri ise sadece gençler için talimler yaptırılmalıydı.⁶⁷

Milis subaylarının eğitimi çok önemliydi ve onlara büyük iş düşüyordu. Fuâd Şükrü milis subaylarının ziraat makinelerinin tamirini bizzat yapabilecek şekilde yetiştirilerek, bu makinelerin Anadolu'ya yaygınlaştırılmasını sağlayabilecekleri gibi, emirlerindeki milis efradını yol inşasında da istihdam edebileceklerini ifade eder.⁶⁸ Süvari yani atlı milis kuvvetleri subayları bu alanla ilgili sanatlarda uzman olarak yetiştirilmeliydi: At yetiştirme yani hara muallimliği sanatı, debâgat yani hayvan dericiliği ve saraçlık yani koşum takımcılığı sanatlarında ihtisas kazanmalıydı. Bir liva yani sancak dahilinde iki kaza yani ilçe olduğu düşünülürse, bu kazalardan birine hara muallimi kumandan, diğerine ise debâgat ve saraçlık uzmanı bir kumandan tayin edilmeliydi. Tabii ki her kazada süvari milis kumandanlığı himayesinde ya bir saraçhane ve debâğhâne ya da hara mualliminin bulunduğu kazada at cinsinin ıslahı için bir hara kurulmalıydı. Bir karyenin milis kumandanının makinistlikte uzmanlığı varsa kumandanlık dairesi altında her çeşit araba, silah ve ziraat makineleri tamir edebilecek bir imalathane kurulmalı ve karye gençlerinden isteyenler haftada iki günü geçmemek şartıyla, eğitim görmedikleri günlerde, değişimli olarak bu imalathanede çalışmalıydılar. Eğer karyenin milis kumandanı mühendislikte uzman ise kumandanlık dairesinin altında bir dersane açılmalı ve haftada iki günü geçmemek üzere kondüktör yetiştirmek üzere gençlere temel geometri bilgilerini öğretmeliydi. Mühendislikte uzman milis kumandanının asıl vazifesi ise karyenin yollarını ve hükümetin resmî

⁶⁵ Fuâd Şükrü 1339/1341, s.47-48.

⁶⁶ Fuâd Şükrü 1339/1341, s.50.

⁶⁷ Fuâd Şükrü 1339/1341, s.51.

⁶⁸ Fuâd Şükrü 1339/1341, s.50.

binalarını inşa etmek olmalıydı. Milis kumandanları hem kendilerini hem de askerliği halka sevdirmeye çalışmalıydılar. Ayrıca gerek piyade ve gerekse süvari milis kumandanlarının emri altında bulunan tulumlarla çıkan yangınlar söndürülmeli ve bir eşkiyalık halinde veya olağanüstü hallerde birkaç gün milis efradı silâh altında tutulabilmeliydi⁶⁹.

Bütün bunların dışında milis teşkilatı için bir de Milis Darülfünunu kurulması gerekliliğinden bahseder. Ona göre bu darülfünunun öğrencilerinin öncelikle dindar olması gerekiyordu ve bu nedenle de bu öğrenciler ya medrese-i kuzattan, ya da mekteb-i hukuktan diploma almış, ciddi, güçlü ve dayanıklı öğrenciler arasından sınavla seçilmeliydi.⁷⁰

Darülfünun süvari ve piyade olmak üzere iki kısma, süvari kısmı da haracılık ile saraç ve debâgatlık olarak iki şubeye ayrılmalıydı. Piyade kısmı da biri makinistlik diğeri ise mühendislik ve mimarlık olmak üzere iki kısma bölünmeliydi. Bütün kısımlardaki öğrenciler öğleye kadar zorunlu dersler olarak Askerlik Bilgisi, Hukuk-ı Düvel (Devletler Hukuku), Hukuk-ı Esasiye (Esas, Temel Hukuk) ve İlm-i Servet (Ekonomi) derslerini öğrenmeli, öğleden sonra ise kendi şubelerinde ihtisas kazanmak için teorik bilgileri öğrenmeli ve imalathane, atölye ve haralarda uygulamalı eğitime tabi tutulmalıydılar. Makine bölümünden mezun olan subay bir makinenin resmini çizip, modelini yapıp kalıba dökerek, makineyi imal etmeyi; mimarlık, mühendislik şubesinden mezun olan bir subay her türlü askeri binayı yol ve köprüyü inşa etmeyi; debâgat ve saraçlık şubesinden mezun olanlar her çeşit eyer, kaltak vs. malzemeyi üretmeyi öğrenmiş olmalı; haracılık bölümünden mezun olanlar da at cinsinin ıslahı ve çoğaltılması ile ilgili gerekli bütün bilgiye sahip olmalıydılar.⁷¹

4. Yönetim

Fuâd Şükrü Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılmasının önemli nedenlerinden birisinin de yönetimin bozulması olduğunu Koçi Bey'den de örnekler vererek vurgular. Öncelikle Koçi Bey'in de üzerinde durduğu gibi şehzadelerin sancağa çıkması usulünden vazgeçilmesinin getirdiği sakıncaları dile getirir. Koçi Bey'i de kaynak göstererek⁷² sancak sisteminden vazgeçilerek artık şehzadelerin kafes arkasında cariyeler ve zenci kölelerle büyümelerinin, onlardan biri tahta geçtikten sonra devletin önemli makamlarının pek çok

⁶⁹ Fuâd Şükrü 1339/1341, s.50-53.

⁷⁰ Fuâd Şükrü 1339/1341, s.53.

⁷¹ Fuâd Şükrü 1339/1341, s.53-54.

⁷² Bkz. *Koçi Bey Risalesi* 1993, s.5-8.

menfaatçinin eline geçmesine ve böylece devlet yönetiminde çeşitli su-i istimaler ve bozulmaların başlamasına neden olduğunu ifade eder.⁷³

Fuâd Şükrü saltanat-ı milliye'nin temel şartı olarak kabul ettiği milleti okutmak, zenginleştirmek ve vatan savunmasına hazırlamak şeklinde özetlediği eğitim, ekonomi ve askerlik alanlarındaki millet ve ülke için refah ve güçlenme ortamının yönetim sayesinde gerçekleştirilebileceğinden hareketle, bu alanlardaki görüşlerine paralel bir ülke yönetim planı hazırlamaya çalışır. Örneğin eğitim, ekonomi ve askerlik alanlarında çizdiği programda dikkat çeken mahallî özelliklere dikkat etme eğiliminin ülke yönetiminde de olduğunu görürüz. Ülke yönetiminde de özellikle de kanunların yapımında mahallî âdet ve şartlara dikkat edilmesinin zorunluluğuna değinir. Mahallî özelliklere dikkat edilmesinin hem kanunların uygulanmasını kolaylaştıracağı, hem de ekonomik ve askerî avantajlar kazandıracığı için önemli olduğunu dile getirir.⁷⁴

Fuâd Şükrü, ülke yönetiminde temel birim olarak karyeleri yani köyleri kabul eder ve bu doğrultuda bir karye teşkilat planı hazırlar. Buna göre karyelerde mutlaka şu daireler bulunmalıydı:⁷⁵ Milis kumandanlığı dairesi, karye mektebi, posta ve telgrafhane, ihtiyar heyeti dairesi, misafirhane.

Milis kumandanlığı dairesi, poligon, depo ve diğer gerekli bütün eklentileri içermeli; karye mektebi geniş bir bahçe içinde inşa edilmeli; posta ve telgrafhaneler tasarruf sandığı vazifesini de yerine getirmeli; ihtiyar heyeti karyenin ziraat meclisi görevini de üstlenmeli; misafirhaneler karyenin kütüphane ve kiraathanesini de içine almalı, ihtiyar heyeti tarafından idare edilmeli, tüccar ve memur bütün ahalinin rahatını temin edebilmeliydi.

Fuâd Şükrü'ye göre karye teşkilatında postahanelerin önemli bir işlevi vardır. Bütün karye merkezlerinde birer posta şubesi açılması ve bu postahanelerin bütün günlük ve süreli gazetelerin, dergilerin abonelerinin kaydını tutmasının faydalı olacağını düşünür. Ona göre postahaneler aynı zamanda telgraf ve telefon şubelerini ve gazete okuma salonlarını da ihtiva etmelidir.⁷⁶

Bu karye teşkilat planında dikkat çekici bir nokta da bütün karye teşkilatının genel bir plan dahilinde, bir arada ve modern taşınmaz binalar şeklinde inşa edilecek olmasıdır. Böylece karyenin haricinde yeni, modern bir köy oluşturulmuş ve karyeler de zamanla bu merkezler etrafında genişleyerek yeni baştan inşa edilmiş olacaktı.⁷⁷

⁷³ Fuâd Şükrü 1339/1341, s.14-15.

⁷⁴ Fuâd Şükrü 1339/1341, s.21.

⁷⁵ Fuâd Şükrü 1339/1341, s.55-56.

⁷⁶ Fuâd Şükrü 1339/1341, s.42.

⁷⁷ Fuâd Şükrü 1339/1341, s.56.

Nahiye yani bucak, kasaba merkezlerinde ise tabib ve eczacı ve ayrıca daire-i sıhhiye kurulmalıydı. Kaza yani ilçe merkezleri ise süvari milis kumandanının karargâhı olacağı için, kaza merkezlerinde bu kumandanlığa bağlı haralar inşa edilmeli ve buralarda her türlü hayvan cinsinin ıslah ve çoğaltılmasına çalışılmalıydı. Liva yani sancak merkezleri milis ve maarif teşkilatının merkezî durumunda bulunduğu buralarda maarif müfettişliği, milis kumandanlığı, milis genel müfettişliği gibi daireler bulunmalıydı ve bunlar da doğrudan Millî Savunma Bakanlığı'na bağlanmalıydı.⁷⁸

Sonuç

Fuâd Şükrü, “Saltanat-ı Milliye Temelleri” adlı eserinde yeni kurulmakta olan Türkiye Cumhuriyeti'nin, Cumhuriyet yönetiminin halkın da desteğiyle daha güçlü, daha modern, daha zengin olabilmesi için nasıl bir teşkilata sahip olması gerektiği sorusuna cevap vermeye çalışmıştır. Bu doğrultuda ana hatlarıyla bir eğitim, ekonomi, askerlik ve yönetim teşkilatı belirlemeye çalışır. Ona göre ilköğretim zorunlu, parasız, uygulamalı olmalı, amacı da çocuklara doğruluk, dürüstlük, düzen fikirleri aşılama, vatan sevgisi kazandırmak ve Türklük şerefini korumalarını sağlamak olmalıdır. Özellikle de ilköğretimden itibaren ziraat, sanayi ve ticaret alanlarında meslekî eğitime önem verilmesi gerektiğini ve bu doğrultuda okullarda teorik dersler yanında uygulamalı eğitim de verilmesi gerektiğini vurgular.

Ona göre bir ülke için eğitim kadar önemli bir nokta da zenginlik, servet sahibi olmaktır. Eğitim politikasıyla paralel bir ekonomi politikası benimser. Meslekî eğitimin ekonomik kalkınmada sürekliliğin sağlanması ve modern usullerin benimsenmesi açısından önemli olduğu görüşündedir. Bunun dışında ziraatte zorunlu ziraat usulünün benimsenmesi ve uygulamasının teftiş edilmesini, köylünün korunmasını; sanayide özellikle şeker, dokuma gibi hammaddesi hazır sanatlara ve bunların dışında kritik öneme sahip ve millî sanatlara önem verilmesini, özel teşebbüsün desteklenmesini; ticarete de özellikle deniz ticaretine önem verilmesini, ekonomik bağımsızlığın korunmasını vurgular. Bütün bunlar yapılırken de mahallî özelliklerin de göz önüne alınması gerektiğini ifade eder.

Fuâd Şükrü'nün önem verdiği bir diğer konu da askerliktir. Askerliğin bir vatan görevi olduğunu, her Osmanlı ferdinin bu görevi yerine getirecek yetenek ve istekte yetiştirilmesi gerektiğini, ancak bu yapılırken askerliğin bir eziyet olmaktan da çıkarılması gerektiğini vurgular. Onun askerlik için benimsediği teşkilat da iki kurumdan oluşmaktadır. Birincisi profesyonel ordu ki bu ordu Osmanlı Devleti'nin eskiden beri benimsediği Yeniçeri Ocağı şeklinde

⁷⁸ Fuâd Şükrü 1339/1341, s.56.

örgütlenmeliydi, diğeri ise milis kuvvetleriydi ki bunun örgütlenmesi de yine Osmanlı dönemindeki sipahi teşkilatına benzemeliydi.

Aynı zamanda saltanat-ı milliyenin sağlanması için ortaya koyduğu bu şartları uygulamaya koyabilecek bir yönetim teşkilatından bahseder ve bu yönetim teşkilatının çekirdeğine karyeleri koyar. Karyelerde, ortaya attığı eğitim politikasını destekleyecek karye mektebi, ekonomi politikalarını destekleyecek ihtiyar heyeti dairesi ve kurulmasını istediği askerlik teşkilatının temel birimi olarak milis kumandanlığı dairesi bulunmasını öngörür.

Fuâd Şükrü aslında içinde olduğu toplumun ve zamanın şartlarına bağlı bir eğitim, ekonomi, askerlik ve yönetim teşkilatı belirlemeye çalışmıştır. Özellikle de askerlikte, Millî Mücadelede Türk halkının vermiş olduğu müthiş mücadele ve başarının etkisiyle bu olağanüstü seferberlik düşüncesinin ve ruhunun kurulacak milis teşkilatı ile her daim uyanık tutulacağı görüşündedir. Ancak dikkat çekici olan şudur ki, Fuâd Şükrü Kuva-yı Milliye ruhunu teşkilatlı ve devamlı hale getirerek Osmanlı döneminin sipahi teşkilatına benzetme gayreti içindedir. Aynı durum profesyonel ordu görüşünde de dikkat çeker. Mesleği askerlik olan, sürekli bunun için eğitim gören, bu doğrultuda modern askerlik bilgisine sahip ve gelişmeleri de sürekli takip eden ve halkına öncülük eden, örnek olan profesyonel askerlerden bahsederken, bu ordunun da Yeniçeri Ocağı teşkilatına yaklaştırılması gerektiğini ortaya atar. O, askerlik teşkilatında Türk halkının o zamanki psikolojisinden istifade ederek, modern usullerde, ancak fayda sağlayacak geleneksel özelliklerden de yararlanarak bir sistem belirlemeye çalışır.

İçinde yaşadığı toplumun yaşam şartlarını dikkate alma yaklaşımı eğitim ve ekonomi alanlarındaki görüşlerinde de sözkonusudur. Türk halkının modern bir eğitimden geçmesi gerekiyordu. Bu eğitim zorunlu ve uygulamalı olmalıydı. Ancak halkın o zamanki ekonomik durumu dikkate alınarak ilköğretim parasız olmalıydı. Aynı zamanda eğitim ve ekonomideki faaliyetler birbirini desteklemeli, birbirinden güç almalı ve birbirine paralel yürütülmeliydi. Bu da eğitimin uygulamalı olmasıyla yürütülebilirdi. Bu şekilde ziraatte, sanayide ve ticarete izlenen politikalar, okullarda bu alanlardaki meslekî eğitimin desteğiyle hem sürekli hale gelecek, hem modern usullerde yürütülecek, hem de alanlarında iyi yetişmiş uzmanlar, ustalar, eğitimciler yetiştirilmiş olacaktı.

Fuâd Şükrü'nün belirlediği yönetim sistemi de eğitim, ekonomi ve askerlikte ortaya attığı şartları hayata geçirmeyi kolaylaştırmak amaçlıdır. Çünkü bu alanlarda kurulmasını öngördüğü teşkilatı en küçük idarî birim olarak karyeye sığdırmaya çalışır ve bu şekilde ülkede en ucra köşelere kadar sistemi ulaştırmayı ve etkin bir şekilde uygulamayı hedefler.

KAYNAKLAR

a. Arşiv Belgeleri

BOA. (Başbakanlık Osmanlı Arşivi)

BEO., 3846/288386	Bâb-ı Âlî Evrâk Odası, Dosya 3846, Gömlek 288386
DH. MUI., 85/63	Dâhiliye Muhâberât-ı Umûmiye İdâresi, Dosya 85, Gömlek 63
DH. SYS., 57-1/14	Dâhiliye Siyasî, Dosya 57-1, Gömlek 14
HR. SYS., 140/20	Hâriciye Siyasî, Dosya 140, Gömek 20
İrâde Harbiye, 46	İrâde Harbiye, no. 46
MF. MKT., 1183/19	Maârif Mektûbî, Dosya 1183, Gömlek 19

b. Kaynak Eserler

“Beyannâme” 1324	“Beyânnâme”, <i>Hukûk-ı Umûmiye</i> , 9 Ekim 1908 (Rumî 26 Eylül 1324), no.24
“Bir İki Söz” 1326	“Bir İki Söz”, <i>Hukûk-ı Beşer</i> , 22 Aralık 1910 (Rumî 9 Kânûn-ı evvel 1326), no.1
Fuâd Şükrü 1326	Fuâd Şükrü, “Maksadımız”, <i>Hür Memleket</i> , 26 Kasım 1910 (Rumî 13 Teşrîn-i sâni 1326), no.2
“Fuâd Şükrü Bey” 1326	“Fuâd Şükrü Bey”, <i>Muâhede</i> , 16 Aralık 1910 (Rumî 3 Kânûn-ı evvel 1326), no.21
Fuâd Şükrü 1339/1341	Fuâd Şükrü, <i>Saltanat-ı Millîye Temelleri</i> , Cihân Birâderler Matbaası, İstanbul
<i>Koçi Bey Risalesi</i> 1993	<i>Koçi Bey Risalesi</i> , Sadeleştiren: Zuhuri Danışman, MEB Yay., İstanbul
Kaygusuz 2002	Bezmi Nusret Kaygusuz, <i>Bir Roman Gibi</i> , İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür yay, İzmir
“Maârif Nâzırı” 1326	“Maârif Nâzırı Emrullah Efendi’ye”, <i>Yeni Ses</i> , 11 Ekim 1910 (Rumî 28 Eylül 1326), no.1
<i>Türkiye</i> 1326	<i>Türkiye</i> , 11 Temmuz 1910 (Rumî 28 Haziran 1326), no.7
Fuâd Şükrü 1931	Fuâd Şükrü, <i>Turan ve Türkler</i> , Resimli Ay Matbaası, İstanbul
Fuâd Şükrü 1940	Fuâd Şükrü, <i>Türk Birliği Türk Hazneleri</i> , İstanbul Maarif Kitaphanesi, İstanbul

c. Araştırma, İnceleme Eserler

Tunaya 1984	Tarık Zafer Tunaya, <i>Türkiye’de Siyasal Partiler</i> , Hürriyet Vakfı yay., İstanbul, c.I
Tunaya 1986	Tarık Zafer Tunaya, <i>Türkiye’de Siyasal Partiler</i> , Hürriyet Vakfı yay., İstanbul, c.II
Tunaya 1949a	Tarık Zafer Tunaya, “Osmanlı Demokrat Fırkası (Fırka-i İbâd)”, <i>Vatan</i> , Yıl: 9, Sayı: 2795
Tunaya 1949b	Tarık Zafer Tunaya, “Türkiye’de İlk Demokrat Parti: Osmanlı Demokrat Fırkası (Fırka-i İbâd)”, <i>Sosyal Hukuk ve İktisat Mecmuası</i> , Aralık, ayrı basım, İsmail Akgün Matbaası
Yerasimos 2007	Stefanos Yerasimos, <i>Az gelişmişlik Sürecinde Türkiye (Tanzimat’tan I. Dünya Savaşına)</i> , Belge yay., İstanbul, c.II

Mesude Sezer Özdiilli

Ek: Fuâd Şükrü (Dilbilen)'nün “Saltanat-ı Millîye Temelleri” Adlı Eserinin Günümüz Türkçe Harflerine Transkripsiyonu

[s. 1] **FUÂD ŞÜKRÜ**
SALTANAT-I MİLLÎYE TEMELLERİ

Sâhib Ve Nâşiri:

Kütübhâne-i Cihân Sâbihi: Mihrân

“Cihân” Birâderler Matbaası – Bâb-ı Âli Ebû's-Suûd Caddesi Numara 11, 13

1339/41

[s. 2] Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti Reîsi Müstahlis-i Zîşânımız Büyük Kılıç Arslan Gâzi Mustafa Kemâl Paşa Hazretlerine Nişâne-i Şükrân

[s. 3] **Îzâh-ı Merâm**

Mukaddes Türkiye Büyük Millet Meclisi müessisleri meyânında bulunan arkadaşlarımla beraber İstikbâl, Meşveret ve Mîzân gazetelerinin Mekteb-i Mülkiye'de revâcına çalıştığımızın şüyû'u üzerine Fransa'ya mecbûren seyâhatim târihi olan 1312 târihinden şimdiye kadar rub' asır oluyor. Bu müddet zarfında geçirdiğim hayât-ı siyâsiyemin yâdıyla kimseyi müteessir etmek istemem. Yalnız hars ve hâkimiyet-i milliyeye müteallik bir kitâb yazmak için lâzım gelen tedkikât ve tecârîbe istinâd edebileceğimi zannediyorum. Herekede ikâmete me'mûr bulunduğum ve şimendüfer istasyonunun hemen kurbünde inşâ ve te'sisine muvaffak olduğum mektebin idâresini deruhde ettiğim zamân on sekiz ve yirmi yaşlarında idim. Hayâtımın dokuz senesini haftada yirmi dört sâat tedrisâtla meşgûl olmak şartıyla bu mektebde geçirdim. Bir taraftan Sultân Hamîd bendegânının ve diğer taraftan nezâret erkânının tasallutundan mektebi vikâye etmek lâzım idi. Bereket versin ki talebe not defterlerini, vatan neşîdelerini Murâd Bey'in târihlerini bunlar gelince ortadan kaldırmalarını öğrenmişlerdi. Mektebe her taraftan hatta İstanbul'dan bile talebe gelmeye başlamıştı. Mektebden me'zûn olanlar mekâtib-i âliyede dâimâ birinciliği ihrâz ediyorlardı.

Hereke fabrikası müdürü merhûm Hacı Âkif Bey eski bir Osmanlı idi. Mektebin terakkiyatını takdîr ve bana her husûsda muâvenet ibrâz ediyordu. İstanbul'a naklim hakkındaki mürâcaatımı da is'âf ederek beni Maârif Nezâreti'ne naklettirdi. Bu sâyede Mekâtib-i Gayr-ı müslime ve Ecnebiye Müfettişliği'nden Cezâir-i Bahr-i Sefîd Vilâyeti Maârif Müfettişliği'ne irtikâ ettim. Bu vesîle ile mülâkî olmadığım muallim ve gezmediğim mekteb kalmadı.

Bu esnâda idi ki Demokrat Fırkası'na intisâbımdan dolayı me'mûriyetimden azledilmiş olduğumdan fırkanın gazetesini idâreye başladım. Serbestî-i matbûât men' edilmiş ve Sadâ-yı Millet Gazetesi muharririnin başına ma'lûm olan felâket getirildikten sonra seddedilmişti.

Dîvân-ı Harblerin müteaddid ta'tîl ve tehdîdâtına rağmen hukûk-ı milliyeyi sıyânet-i emel maksadıyla her gazete seddedildikçe yerine hemen bir diğerini neşrederdik. Bu sûretle çıkardığımız gazetelerin mikdârı iki düzineyi geçmişti.

Bâb-ı Âli; kulüpleri, çeteciler; muharrirleri mütemâdiyen tehdîd ettikleri hâlde şâyân-ı takdîr bir şecâat-ı medeniye ile Demokratlar vazîfelerine devâm ediyorlardı.

[s. 4] Hâkimiyet-i Milliye’den sonra neşredilen “Türkiye” Gazetesi’ni ta’til ederlerken bütün Demokratları, gazetelerin muharrir, mürettib ve matbaacıları ile beraber tevkîf etmeyi unutmadılar.

Ben, uzun bir mevkûfiyetten sonra Mısır’a hicrete muvaffak oldum. Mısır benim için ayrıca bir dâr-ül tahsîl oldu.

Meğer matbûâtı susturmaktan maksadları varmış... Memleketi Almanlara yok bahâsına satmak lâzım imiş... O maksadlarını da icrâ ettiler. Keşke bu hakikat tezâhür edeceğine biz yalancı mevkiinde kalaydık da memleketin diri diri boğazlandığına şahid olmayaydık.

Bütün ümîdlerimiz, emellerimiz mahvolmuş... Amerika yerlilerine tatbîk edilen tel örgüleri hayâtına bile lâyıık olmadığımız düşmanlarımız tarafından ileri sürülmüştü. Bu vaz’iyetten kurtulmak çârelerini düşünürken bir dest-i kudret her şeyi kurtardı. Fakat bu her şeyi ta’birinin içinde hakikaten her şey var:

Peygamberin sancağı

Ve hizmet-i milliye

Vatan ve nâmûs

Saâdet ve istiklâl

Bu dest-i kudret Mustafa Kemâl Paşa hazretlerinin şekil ve sûretinde tecellî etti ve bunun için ba’demâ câmiilerimizin duvarlarını tezyîn eden Lafza-i Celâl ve Habîb-i Ekrem levhalarına müstahlis-i zîşân hazretlerinin isimlerini altın yazıyla ilâve ve sancağımıza (Mustafa Kemâl mücâhid-i sebîlillah) ibâresini nakşedeceğiz.

Vatan kurtulduktan ve millet müebbeden saâdet ve istiklâlini te’min ettikten sonra vatan ve milletin hürriyet ve hâkimiyet-i milliye’nin te’minî uğrunda fedâkârlığında devâm eden ve bütün Türk ve İslâm kalbinde kemâl-i şeref ve iftihârla yaşayan bu hâmî-i dîn (ve) vatana minnet ve şükrân borçlarını nâçizâne ödemek maksadıyla bu sahîfeleri karaladım. Cür’et ve hatâlarımı hüsn-i niyetime bağışlayacaklarına emniyetim ber-kemâldir.

Tevfîk ise Allah’tandır.

Fuâd Şükrü

[s. 5] Mukaddime

Osmanlı İmparatorluğu’nun Esbâb-ı Şevket ve İnkırâzı

- 1 -

Anadolu’nun kalbgâh-ı muhteremi ve Osmanlı Devleti’nin mehd-i zuhûru olan Eskişehir’de rezk-i livâ-i istiklâl eden Ertuğrul Bey zâde Sultân Osman ile aşere-i mübeşşere ünvân-ı mübeccelini bihakkın hâiz olan selâtîn-i evvelîn hüdâpesendâne fedâkârlıklarla Osmanlı Devleti’ni te’sîs ederlerken başta Alaeddîn Paşa olduğu hâlde Şeyh Edebâliler, Hâcî Bektâş Velîler ve Kara Halîller gibi fukahâ-i azâm Osmanlı Devleti’nin i’lâ-yı şânına hizmet eden kavânîn-i esâsiye-i devleti te’sîs ve bunları terakkiyât-ı asıra tevfiķan sâha-i tatbîke vaz’ etmişlerdi ki Osmanlıların kudret-i

cihângîrânesini işte bu kavânînin ahvâl ve zamâna ve milel-i şarkiyenin müktesebât-ı ilmiye ve i'tiyâdât-ı milliyesine nazaran tanzîm ve tatbîk edilmiş olmasında aramak lâzımdır.

Osmanlı Devleti'nin avân-ı zuhûrunda dâire-i adl ve hakkâniyetten inhirâf ettikleri için dûçâr-ı inkırâz olan Konya Devlet-i Selçukiyesi ile [s.6] hüküm ve nüfuzu Kostantiniye surlarını geçemeyen Bizans idâresinde yaşayan her sınıf halk; mütegalibelerin zulüm ve i'tisâfî altında bir sâhib-i zuhûra daha doğrusu bir halâskâr-ı nev zuhûra müntazır idiler.

Sultân Osman'ın i'lân-ı istiklâli bütün bu mazlûm milletlere bir nâcî makâmına geçmişti; bunun için bütün şark kemâl-i isti'câl ile Sultân Osmana biât ve ilticâya başladı. Hıristiyanların cân ve mâllarına, mezheb ve lisânlarına ihtirâm edildiği gibi tevzî'-i adâlet ve ihkâk-ı haktan zerre kadar ayrılmayan hükkâm ve me'mûrînin şân ve şöhretleri her tarafa intişâr ettiğiinden (Gâzi Mihâl) ve (Evrenos) Beyler gibi birçok Hıristiyan zâdegâmı yalnız tâb'iyetle iktifâ etmeyerek şeref-i İslâm ile de müşerref oldular.

Vaktâ ki Sultân Osman zafernâme-i şâhânelerine Bursa'nın fethini kayd ile irtihâl etti; büyük şehzâde Alaeddîn Paşa işi ehline tefvîz maksad-ı âlimpesendânesiyle umûr-ı harbiyede iktidâr ve mahâretini defaâtle ibrâz etmiş olan küçük birâderi Sultân Orhan'a terk-i tâc ve taht etmekle târih-i milelde emsâline nâdir tesâdüf olunan şâhâne bir fazilet izhâr etti.

Alaeddîn Paşa, menfaat-i zâtîyesini, tâc ve tahtını millet ve vatani uğrunda fedâ eden eâzım-ı vatanperverândandır.

İcrâât-ı şâhâneleri Osmanlı târihinin en parlak sahîfelerini teşkil eder.

Alaeddîn Paşa, henüz bir derebeylik teşkilâtına bile mâlik olmayan Osmanlı hey'et-i ictimâîyesinden bir devlet teşkil etmiş ve:

[s.7] Cihângîrâne bir devlet çıkardık bir aşîretten.

Mefâhirini îrâda cidden hak kazanmıştır.

Türk sancağını, o hiçbir milletin bu derecede hüsn intihâbda muvaffak olamadığı iki dilber ve sevimli renkle icrâm-ı semâviyenin en güzellerinden ikisini temsil eden latif ve semâvî bayrağı, o zarîf ve şâhâne sancağı Alaeddîn Paşa ihdâs etti. Birtakım mesâil-i ictimâîye ve kavâid-i siyâsiye vardır ki bir devletin kavânînini tanzîm edenlerin bunları bilmeleri ve ona göre tedvîr-i mehâmm-ı umûr etmeleri iktizâ eder.

Memleketin ahvâl-i rûhiyesini icâbât-ı siyâsiye ve terakkiyât-ı asra tevffik edenler ancak bu sâyede muvaffakiyâta nâil olurlar.

Alaeddîn Paşa'nın teşkilât-ı esâsiyesi bütün bu ahvâl ve şerâiti câmi'dir. Hutbelerde nâm-ı sultâniyenin kırâatiyle başlayan ve ehl-i İslâmın hükümdârı ve şeriat-ı Ahmediye'nin hâdimi şerefini ihrâz etmekle mübâhî olan saltanat-ı Osmaniye Sultân Selim'in ihrâz ettiği hilâfet makâmına daha evvel zamân nâmzed olmuş ve güya ki ma'nen iktisâb ettiği makâmın kudsiyetiyle mütenâsib fütûhâtı ikmâl edecek zâta yalnız bazı merâsimin îfâsını bırakmıştı.

(Koçi Bey) lâyhâsında bu devr-i ikbâli ber vech-i zîr kayd eyler.

“Memleketin pâdişâhı mutî’ ve fermânber olub semi’ en ve tâaten dedirdikleri bunca kılâ’ ve memâliki feth edib sıyt-ı sadâ-yı âlem-ârâları [s.8] dünyaya velvele saldıği zuamâ ve erbâb-ı timarın müzâheretiyle olub mülûk-ı etrâftan bâc almışlardı.”

Hammer Târîhi Alaeddîn Paşa hakkında ber vech-i âtî beyânâtta bulunur.

“Alaeddîn Paşa’nın müessesâtından üçüncüsü ve en mühimi dâimî ve maâşlı bir ordu ihdâsıdır ki bunun teşkîli kurûn-ı vusta târihinde ve hâlâ dâimî orduların mûcidi addolunan Fransa kralı yedinci Şar’ dan bir asır evvel vâkî’ olmuştur.”

Hammer’in tedkîkât-ı târihiyeye müsteniden serdettiği bu mülâhazât Osmanlıların Tebriz Kalesi’nden Tuna Nehri’ne ve cenûben Ummân Denizi’nden Volga Nehri’ne kadar imtidâd eden fûtûhâtın esbâb-ı mûcibesini irâe ettiği için fevkelâde kıymetdârdır.

Alaeddîn Paşa’nın himmetiyle meydâna gelen te’sîsât-ı mülkiye ve askeriye hüsn-i muhâfaza edildikleri zamânlar ki ta Sultân Ahmed Han-ı evvel saltanatının evâhirine kadar devâm eder. Osmanlı müverrihleri ve millî şâirler bu devrin sitâyîşhânıdır.

Ayasofya câm’i-i şerîfinin saraya nâzır kapısı karşısındaki Sultân Ahmed Çeşmesi bu devrin Nûr-ı Osmaniyeleri, Süleymâniyeleri, Sultân Ahmedleri gibi başlı başına bir şâheserdir. Teşhîrgâh-ı san’at itlâkına sezâ olan ve Ayasofya’ya sanâyi’-i millîye i’tibârıyla rekâbet eden bu çeşmenin cebhesine o devrin en büyük şâiri Vehbî’nin bir kasîdesi menkûşdur ki aynen nakl olunur:

[s.9] Şâheste-i âli-i nasb, sultân memdûh-ül hasb
Fermânda Rum ve Arab, Hân-ı Ahmed kişver-güşâ
Adl ve kerâmet menba’ı, şems-i vilâyet matla’ı
Dergâhının her mısra’ı şeh-bâl-i sîmürg u hü mâ
Zâtı mülûka âb-ı rû, şimşiri bağ fethe-cû
Gülizâr-ı mülke verdi su mîzâb gül ki dâimâ
Hem pâdişâhdır hem velî, zâtında olmuş munceli
Adl-i Ömer, cûd-i Ali, halk-ı Muhammed Mustafa
Destinde devlet hâtimi, kılmış müsahhir-i âlemi
Hak resm-i isim-i a’zimi nakş-ı cebîn etmiş ona
Hayret verir sad kaysere, gâlib hezâr İskendere
Hükmü revân her kişvere, fermân-beri şâh u gedâ
Hem hâmî-i beyt-ül haram, hem hâdim-i şâh-ı ümem
Rum ve Arab, mülk-i Acem mahkûmudur ser-nâbepa
Oldur imâm-ül müslimîn, zıll-ı Hudâvend-i muayyen
Bâ-nass-ı Kur’ân mübeyyen emrine vâcib-i iktidâ
Şehler ona kişver verir, ol şehlere efser verir
Tiğine düşman ser verir oldukça tuğu ser-nümâ
Ol menba’-ı cûy-ı merâm, ol münkasım-ı rızk-ı enâm
Olsun ilâ yevm-ül kıyâm şâhâne dehre mültecâ
İskender edib cüst ü cû, zulmetde kalmış sû-be-sû
Bâb-ı Hümâyûnunda bu etdi revân âb-ı bekâ
Bu tarh-ı pak-i hürremi sevk etdi sadr-ı a’zamı

Dâmâd-ı hâss-ı ekremi hem nâm-ı cedd-ül enbiyâ
Oldu o destûr-ı celil bu âb-ı câriye delil
Halka edib zemzem sebîl, celb etdi ol şâha duâ
Ol şehriyâr-ı zer-i nisâr bezl etdi mâl-i bî-şümâr
Yapdı sebîl u çeşmesâr, me'cûr ola rûz-ı cezâ
[s.10] Bu mevki'-i âbâd edib, bir tarh-ı nev icâd edib
Rûh-ı Hüseyini şâd edib, etdi sebîl-i âb-ı safâ
Bu ayna ey sâfi-derûn, destini kevser gibi sun
Her katre-i safvet-nümûn olmakda bir ayn-ı şifâ
Âb-ı zülâle mâ-sadak, tâk-ı felekle yek-nesak
Gök kubbenin altında bak var mı bu resme bir binâ
Oldukça ber-câ mihr u mâh zîb-i serîr olsun o şâh
Sadr-ı güzînin, ya Allah, etme rikâbindan cüdâ
Ey hüsrev-i âli-tebâr, asârına yoktur şümâr
Ama bu dil-cû çeşmesâr oldu aceb hayret-fezâ
Bak sim u zerden tasına, âb-ı hayât efzâsına
Benzer gümüş sakasına, bekler kapun subh u mesâ
Yapdın sarây meydânına, kıldın sılâ atsânına
Cennette Kevser yanına gûyâ ki kasr etdin binâ
Altun suyun edib sebîl kıldın uyûn-ı selsebîl
Birine bin ecr-i cezîl versin Cenâb-ı Kibriyâ
Medhinde hâmem oldu lâl, izhâr-ı acz etdi makâl
O sâfın eylerken hayâl-i hâtifden erdi bu nidâ
Vehbî! Hamûş ol beste-leb, haddin değil eyle edeb
Senden mukaddem oldu hep şâirlere birden salâ
Vasfında edib güft ü gû, çok kimse dökdü âb-ı rû
Ettirdi âhir serfûrû ol hüsrev-i şevket-nümâ
Târih için dânişverân hayretde iken nâ-gehân
Buldu şehensâh-ı cihân bir mısra'-ı âlem-behâ
Her lafzı bahr-i mevc-zen ma'nâsıdır derr-i Aden
Târihi Sultân Ahmed'in zebân-ı lûleden
Aç besmeyleyle iç suyu Hân-ı Ahmed'e eyle duâ

1141

[s.11] Alâeddîn Paşa eserine tevfikân bilcümle zimâmdârân-ı sâlîfe ebvâb-ı hükûmeti bilâ tefrîk cins ve mezheb bilcümle ihtisâs ashâbına küşâd ve husûsî da'vetnâmelerle payitahta celb ederek taltîf ve i'zâz ettikleri için eâzım-ı ulemâ ve hükemâ büyük san'atkârân ve müellifin, ashâb-ı zühd ve takva, mâhir kumandan ve kaptanlar her nereden zuhûr ederlerse etsinler Osmanlı toprağını vatan-ı sâni addederler ve bir baba yurdu gibi burada çalışırlardı. Medârisde tahsîl ile meşgûl talebe bihakkın ulûm-ı lâzimeyi tahsîl ve nihâyet müderrislik pâyesini ihrâz ederlerdi.

Molla Hüsrevler, Ebûssuûdlar, İbn Kemâller, Molla Gürâniler, Şeyhülislâm Edebâliler, Zenbilli Ali Efendiler gibi bu devirde yetişen fukahâ-i kirâm bugün ulûm-ı siyâsiyede bile muallim addolunurlar.

Ebûssuûd Efendi'nin Sultân Selîm-i sâni'ye ısdâr ettiği fetvâ-i şerîf diploması âleminde bir şâheserdir:

“Sâbıka bir vilâyet-i dârüliislâmdan olub bu'd-ı zamân küffâr-ı hâksâr müstevli olub medâris ve mesâcidin harâb ve muattal ve makâbir ve mahâfilin küfür ve dalâlet ile mâlâmâl ve nice türlü ef'âl-i habîse ile dîn-i İslâma ihânet kasd eyleyib ve etrâf âleme evzâ'-i kabîhalar işâa eyleseler pâdişâh-ı diyânetpenâh hazretleri hüccet-i İslâm iktizâsınca diyâr-ı mezkûru küffâr-ı hâksâr elinden alıb dârüliislâma ilhâk etmekle azîmet ve himmet buyursalar sâbıkan mezkûr keferenin tasarruflarından olan âhir vilâyetler müsâlaha olundukda ellerine verilen ahidnâmede mezkûr vilâyet dâhil [s.12] olmakla şerîat-ı mutahhara mûcibince mezkûr ahidnâme nakzına azîmet buyurmalarına mâni' olur mu? Beyân buyurula.”

“El-cevâb: Allahu a'lem. Asla mâni' olmak ihtimâli yoktur. Pâdişâh-ı İslâm eazzullah ensâra keferi ile sulh eylemek ol zamân meşrû' olur ki, kâffe-i Müslimîne menfaat ola. Olmayacak asla meşrû' değildir. Menfaat müşâhede olunub müebbed veya muvakkat olduktan sonra menfaatli zamânda bozulması enfa' görülse elbette bozulmak vâcib ve lâzım olur. Hazret-i Resûl aleyhis-selâm hicret-i nebeviyenin altıncı yılından on yıla değin sulh edib Hazret-i Ali keremullah-ı veche müekkid ahidnâme yazıb muâhede mukarrer kılındıktan sonra gelecek yıl bozmak enfa' görülüb hicretin sekizinde üzerlerine varıb Mekke-i Muazzama'yı feth buyurmuşlardır. Hazret-i Halife-i Rabb-ül-âlemîn Halidullah-ı teâlî zıll-ül-saltanata ale-l-müfârik-ül-Müslimîn ve eyyid bi-n-nasr-ül-azîz ve'l-feth-ül-mübîn azîmet-i hümâyûnlarında cenâb-ı risâletpenâh sallallahü aleyhi ve sellem hazretlerinin sünnet-i şerîfelerine iktidâ buyurmuşlardır.

Ketebet'ül-fakîr
Ebûssuûd”

Avrupa diplomatlarının “hikmet-i hükûmet” ve Fransızca ta'bîr ile (Rezon de ta) ta'bîr ettikleri menfaat-i milliye gâyesini tesbît eden ve her şeyden evvel mukaddes tanılması iktizâ eden “menâfi'-i umûmiye” yi [s.13] münâsebât-ı düveliyede düstûr-ül-amel ittihâz eden fetvâ-i mezkûr, bir çok zamânlar, hatta fâsıla-yı saltanat hengâmında bile, Osmanlı şehzâde ve hükümdârlarının mürâcaatgâhı idi. Bu sâyede Osmanlı orduları dâimâ mansûr ve muzaffer ve Osmanlı donanmaları ebhâr-ı cihâna hâkim idi.

Şehzâdeler umûr-ı mülkiye ve askeriye bi-l-fiiil fasl ve rü'yet edebilecek iktidâr ve ma'lûmatı iktisâb edebilmeleri için fâzıl muallimleri, hükemâ sınıfından nedîmleri refâkatiyle eyâletlerden birine, meselâ Manisa, Karaman veya Amasya vâililiğine ta'yîn olunurlar ve bu sûretle ahâlinin müsted'iyât ve ihtiyâcâtını, ordunun nevâkis ve levâzımâtını öğrenib maiyyetleri halkıyla muhârebelere bi-z-zât iştirâk ile fûnûn-ı askeriyede iktisâb-ı tecrübe ettikten sonra nevbet-i saltanat kendilerine geldikde o mevki'ye lâyık olduklarını isbât ederlerdi.

Bu usûl; şehzâdelerin saray ve saraylı âlemlerinden uzak bulunub Anadolu'nun lâtif yayla ve dağlarında tâmm-üs-sihha ve ahvâl-i memlekete vâkîf bir hâlde yetişmelerine sebep olurdu.

Şehzâdelerin eğlencelerini av ve ta'lîm-i askerî ve nişâncılık gibi mümârese-i bedeniyye müteallik idmânlar teşkîl ettiği için bi-t-tabii zürriyetleri de ilel ve emrâzdan sâlim olarak yetiştirdi.

Bunun için şehzâdeler zamânlarının en büyük askerî kumandanı olmakla beraber şiir ve inşâda da asrın ferîdi addolunurlardı.

Şehzâdelerin bi-l-fiil hidemât-ı mülkiye ve askeriyede bulunmaları tahta cülûslarında bi-z-zât muhârebelere iştirâk etmelerine bâis olmuştur.

[s.14] (Başka bir kuvvet verir cengâverânın kalbine

Kalb-i leşkerghâhda oldukca hazret-i münceî)

Bu huzûr yalnız kalbe kuvvet vermek değil, düşman sufûfuna ilkâ-i dehşet ve karadan gemi geçirmek, yeni yeni alât-ı harbiye ihtirâ' etmek gibi vesâit-i muzafferiyâtı ihzâr ederdi.

Rodos Muhârebesi'nde Mesîh Paşa'nın mağlûbiyetini intâc eden münâsebetsizlik Sultân Fâtih meydân-ı harbde hâzır olsa idi hiç şübhesiz vâkî' olmaz ve Rodos'un fethi Sultân Süleymân zamânına kalmazdı.

Rodos'un fethine dâir yazılan Rodos fethi ruznâmesi –ki elyevm Rodos'un kütübhânesinde mahfûzdur- şöyle yazıyor: “Kanûnî Sultân Süleymân, bütün yaz müdhiş muhâcemâtda muhâsara ve muhârebâtda bulunub da kal'enin fethi müyessir olamadığını görünce Rodos önünde kışlamak tedârîki için bir şûrâ-yı askerî akd eder.” İşte bu karâr Rodos şövalyelerinin kuvve-i ma'neviyelerini kırmış ve adanın teslimine sebep olmuştur.

Kafes arkasında câriyeler ve zenci kölelerle büyüyen şehzâdelerin mevki'-i hükümdâriye geçmeleri menâsıb-ı devleti bir sürü menfaatperestân elinde bırakmış ve bi-n-netîce envâ'-ı sû-i isti'mâlât ile dâhilî ihtilâlât yüz göstermiştir. Koçi Bey bu ahvâlden ber-vech-i âti bast-ı şikâyet eder:

“Saâdetli şevketli pâdişâh-ı diyânetpenâh hazretlerinin zamîr-i münîr-i hümâyûnlarına nihân olmaya ki ecdâd-ı a'zâm saâdet-encâmları olan selâtîn-i mâziye Sultân Süleymân'a gelinceye kadar bi-z-zât dîvân-ı hümâyûn muadelet-i makrûna [s.15] hâzır bulunub ahvâl ve umûr-ı mülk ve millet-i reâyâ ve berâyâ ve hazâin ve emvâl-i sâire küllî cüz'i emvâl ile takayyüd-i tâm buyururlardı.”

Fi-l-hakîka pâdişâhların kafes arkasına çekildikleri târihten sonra Osmanlı Devleti fırtınaya tutulmuş bir sefîne gibi yelken ve dümenden mahrûm sevk-i rüzgârla kah kayalara çarpar ve kah enginlerde muâvenetden mahrûm, perîşân bir hâlde çalkanırdı. Hele akvâm-ı gayr-ı müslimenin Rusya Çarlığı'nın taht-ı himâyesinde olarak kendi memleketimizde vücûda getirdikleri teşkîlât ayrıca zaaf ve inhitâtımıza bâis olmuştur.

“Yunanîler beyninde maârif-i umûmiye” nâmında büyük bir cild kitabı meydâna getiren Saşyoti: Yunan efkâr ve âmâlinin Fener Patrikhânesi'nin ikâd ettiği bir ziyâdan ve bu ziyânın küller altında saklı kalan kıvılcımdan tevellüd ettiğini ve Türkiye'de küşâd edilen Rum mekteplerinin mükemmel bir istatistik cedvelini derc eyler.

Bununla beraber Rum mekteblerinin programlarını tedkik etmek fâideden hâli değildir. Rum mekâtib-i i’ dâdîsi nâmı verilen mekteplerde Kimya, Hikmet, Cebir ve Müsellesât gibi dersler ma’lûmât-ı fenniye kabîlinden tadrîs olunur. En ziyâde ehemmiyet verilen dersler: Yunan Târih-i Kadîmi, Yunan Edebiyât ve Lisânı, Hesâb ve Coğrafyadır. Felsefe, Fransızca ve Jimnastik dersleri ikinci derecede mühimdir. Ticâret Kanûnu ve Usûl-i Defterî dersleri fevkelâde ehemmiyetli olarak tadrîs olunur.

[s.16] Muallimlerinin ekserisi ve bilhassa Jimnastik muallimi (Yunan zâbiti) Yunanistan’dan celb edilirdi.

Rum mekteblerinin programlarını tanzim etmek patrikhânenin cümle imtiyâzâtından addedildiği için mülga Maârif Nezâreti’nin bu bâbda beyân-ı mütâlaaya hatta ciddî bir teftîşe bile selâhiyeti kabûl olunmazdı.

Mektebler (Afuri ya) denilen mahallî cemâatlerin taht-ı idâresinde idi.

Rumca bilmeyen köylerdeki mekteplere Yunanlılar muallim olarak intihâb olunurlar. Bu sûretle Türk lisân ve terbiyesi yerine Yunan lisân ve âmâlî ikâme olunurdu.

Musevîler bile Alyans İzraeliyet cem’iyetleriyle Habeşistan’a varıncaya kadar kendi lisân ve emellerini ta’ mîm ve bunu kapitülasyonlardan istifâde maksadıyla Fransa himâyesinde te’ sîs ettikleri mektebler vâsıtasıyla te’ mîn ettiler.

Kudüs Krallığı ve Yahudi ihtişâm ve sâ mâmı Alyans mekteblerinin sıralarında tevellüd etmiştir.

Osmanlı inkırâzının avâmîl ve müessirât-ı sâiresini şerh ve îzâha hâcet görmüyorum. Çünkü vukûât göz önünde ceryan etmiş ve bundan bî-tarafâne bahs için mes’ele henüz târihe intikâl etmemiştir.

[s.17] **Çâre-i Halâs** **ve Saltanat-ı Milliye Temelleri**

-2-

Binyüz târihlerine kadar Osmanlı milleti küheylân atlar üzerinde menzil-i maksûduna kemâl-i sür’atle vâsıl oluyor, diğer milletler ise kimi yaya ve kimi zayıf ve alîl atlarla Osmanlıları ta’kîb ediyorlardı.

Bir vakitler menzil-i maksûduna muzafferâne vâsıl olanlar harsen ve iktisâden şimdi diğer milletlerin ayakları altında sürükleniyorlar.

Onlar, dağları delerek tüneller ve kestirme yollardan kanallarla, telsiz telgraf ve telefonlarla bizi kilometreler ve asırlarca geçdiler.

Bunları hesâba katarak amelî ve serî’ usûllerle telâfi-i mâ-fât etmeliyiz. En hücre bir köyden en kalabalık bir şehre kadar umûm efrâd-ı milletin tahsîl ve terbiyesini, iktisâb-ı san’at ve servet ile memleketi müdâfaa edebilecek derecede ma’lûmât-ı askeriye iktisâb etmiş bulunmasını te’ mîn etmeliğimiz lâzımdır.

Umûm efrâd-ı milleti irfânen ve iktisâden bir seviye-i âliyye irtikâ etdirmek, kâide şekline ircâ’ edilen birtakım düstûrların tatbîk ve îzâhıyla bir kat daha tevazzuh edeceğinden kâide ve usûle riâyetle hiçbir mâni’a ve müşkilâtdan [s.18] çekinmeyerek bunları umûmî bir gâye hâline vaz’ ve maksad-ı mukaddese doğru koşmak ve sonra eltâf-ı Sübhâniyeden husûlünü temennî etmek iktizâ eder.

Saltanat-ı milliye mefkûresi veya ta'bir-i diğerle maksad-ı mukaddes ber vech-i zîrdir:
Umûm mileti okutmak

zenginleştirmek
müdâfaa-i vatana hâzırlamak

Îzâh edelim:

Basit bir tarz-ı ifâdeye vaz' edilen düstûrlarımızı îzâh etmeden mukaddem devr-i inhitâtımızdan kalma seyyiâtımızdan teseyyüb ve ihmâlimizi, kanûn-şikenliğe meyyelâtımızı nazar-ı dikkate alarak bu gibi nekâisin önüne geçmek için kanûnun kuvve-i te'yîdiyesine mürâcaate mecbûruz.

Birinci madde: Umûm mileti kuvve-i kanûniye tahtında okutmak.

İkinci madde: Umûm mileti kuvve-i kanûniye tahtında zenginleştirmek.

Üçüncü madde: Umûm mileti kuvve-i kanûniye tahtında müdâfaa-i vatana hâzırlamak.

Ekserisi orta halli ve fakir olan milletimizin vaz'iyetini düşünerek düstûrlarımıza bazı kuyûdun ilâvesi lâzımdır.

Birinci madde: Umûm mileti kuvve-i kanûniye tahtında meccânen okutmak.

İkinci madde: Umûm mileti kuvve-i kanûniye tahtında ibtidâî ma'lûmât ve sermâyeyi meccânen tedârik ederek zenginleştirmek.

Üçüncü madde: Umûm mileti kuvve-i kanûniye tahtında bilâ-mezâhim ve bilâ-masârif müdâfaa-i vatana hâzırlamak.

[s.19] "Bilâ-mezâhim" kaydı şâyân-ı dikkat olduğu kadar hâiz-i ehemmiyettir.

Şimdiye kadar icrâ edilen tecâribe nazaran askere üç senede tezkere i'tâsı mümkün olamadığı gibi yedi ve hatta dokuz senede bile terhîs edilemeyen kıt'alar var. Bu kadar zamân silâh altında bulunan efrâdın kuvve-i ma'nevîyesi muhtell olmakla beraber bu hâlin tevellüdâtı tenkis etdiği de âşikârdır.

Ahkâm-ı şer'îye ve evâmir-i nebeviye mûcibince tahsîl-i ilme mecbûr bulunduğumuzdan evâmir-i seniye-i hazret-i peygamberîyi düstûrlarımıza ilâve ettiğimiz takdîrde henüz kanûn korkusu girmeyen ve teşkilât-ı mülkiyeye tâbi' olmayan mahallere de düstûrlarımızı tatbîke muvaffak olacağımızdan evâmir-i şer'îyeyi ilâve etmek iktizâ eder.

Düstûrlarımızı ikmâl için teâmülât ve i'tiyâdât-ı mahalliye kaydının da derci zarûrîdir. Erbâb-ı hukûkun ma'lûmudur ki bir kanûn ne kadar ağır bir cezâ tehdidi altında bulunursa bulunsun âdât-ı mahalliye münâfî ahkâmı hâvi olduğu takdîrde pek az zamân zarfında hükmü kendiliğinden münfesih olur.

Bilâ-akıs bir kanûn ne kadar teâmülât ve i'tiyâdât-ı mahalliye tevfiķan tanzîm edilmiş ise o nisbetde ahkâm ve evâmirine riâyet olunur.

Devr-i ikbâl ve i'tilâmızdan kalmış o kadar güzel âdetlerimiz vardır ki bunlara bakarak milletimizin beheme-hâl bir gün şevket-i sâbıkasını iktisâb edeceğine îmân etmemek ve devr-i ikbâldeki mevki'-i bülend-i satvetimizi iktisâb edeceğimize ümîdvar olmamak mümkün değildir.

[s.20] Zamânımıza kadar ahkâmına riâyet edilen bu âdâtdan en mühimi mektebe başlayan çocuklara maârifî tebcîlen yapılan (âmin) duâsıdır. Dünyanın hiçbir yerinde

maârifin bu derece takdîs olunduğu ve maârife bu derecede ihtirâm ve muhabbet gösterildiği görülmemiştir.

Herkes bu duâya âmin der ve Cenâb-ı Hakk her duâdan evvel bu duâyı kabûl eder.

Bu âdetimiz diğer millî âdetlerimiz gibi yavaş yavaş terk edilmekte olduğuna acımamak mümkün değildir.

İkinci mühim bir âdetimiz de Adana’da meşhûdumuz olan cirid oyunlarıdır. Her Cum’a günü namâzdan sonra hemen bütün gençler erkân-ı vilâyet hâzır olduğu hâlde cins atlara râkiben davullar çalınarak cirid oyunları oynarlar ki bu âdeti muhârebe numûmesidir.

İstanbul’un Ok Meydânı, Nişantaşı gibi yerleri bu âdetlerin birer tâk-ı zaferidir.

Devr-i ikbâl ve saltanatımızda Osmanlı milleti bir millet-i müsellaha idi. Vaktâ ki kuvve-i askeriyesine zaaf târî oldu, artık ne o eski cihângîrlikten ve ne de o büyük milletten eser kaldı.

Saltanat-ı milliye, Türk milletinden hâl-i müdâfaada bulunan bir millet-i müsellaha-i medeniye te’sisini gâye ittihâz ettiği için efrâdın mâhir, nişâncı ve silâhşör ve ilim ve irfân sâhibi olmasını istihdâf eder. Binâen aleyh i’tiyâdât-ı kadîmemize tevâfuk eden bu gibi cirid oyunlarını ve at yarışlarını, [s.21] futbol ve sâire gibi her nev’i jimnastik oyunlarını, avcılık ve nişâncılığı teşvîk ve himâyeden fâriğ olmamalıyız.

“Mahallî” kaydına gelince; Bazı i’tiyâdât vardır ki memleket ve hatta karye değişikçe tebeddül eder. Meselâ Trabzon vilâyeti ahâlisi umûmiyetle deniz işleriyle meşgûl olduklarından bu sevâhil ahâlisi öteden beri donanmada istihdâm edilmektedir.

İ’tiyâdât-ı mahallîye nazar-ı dikkate alınmayarak meselâ Konyalıların donanmada istihdâm edilmesi kâide ittihâz edilmiş olsa idi bu efrâdı umûr-ı bahriyeye alışdırmak için ne kadar emekler sarf olunacak idi?

Kezâ Düyûn-ı Umûmiye İdâresi kozacılığa mahsûs bir mekteb küşâd etmeyi tasavvur ettiği zamân bu mektebi i’tiyâdât-ı mahalliyeyi nazar-ı dikkate almaksızın Erzurum’da te’sis etmiş olsa idi, şübhesizdir ki asırlardan beri ipek ve koza sanâyi’yle kesb-i ülfet etmiş Bursa şehrindeki muvaffakiyet elde edilemezdi. Kezâ mektebden tevahhuş eden ve sırf görenek ilcâsıyla medreselere rabt-ı kalb eyleyen bazı mahallerde mekteb programlarını medrese nâmıyla te’sis etmek iktizâ eder. Binâen aleyh düstûrlarımızı ikmâl ve itmâm için i’tiyâdât-ı mahalliyeye kaydını ilâve eylemek icâb eder. Bu hâlde:

Birinci madde “Ahkâm-ı şer’iye ve i’tiyâdât-ı mahalliyeye tevffikan umûm milleti kuvve-i kanûniye tahtında meccânen okutmak.” şekline ifrâğ olunur.

Milel-i sâireye karşı rekâbet edebilecek ma’lûmâtlı ve tecrübekâr, müstahsil ve müteşebbis ve çalışkan bir nesil vücûda getirmek lâzımdır. Bu da tahsîl-i ibtidâînin [s.22] mecbûrî ve meccânî olması sâyesinde müyesser olacaktır.

Medenî hiçbir hükûmet, hiçbir millet yokdur ki başka bir vâsıtâ ile bu maksada vâsıl olmuş bulunsun. Biz de bu yoldan gitmeliyiz.

Bu maksada vusûl için:

Evvelen: Evlâd-ı vatani ne için okutmak lâzım geldiğinin ta’yîni.

Sâniyen: Okudulacak mahallerin tasrîhi ve ondan sonra programın tanzîmi lâzımdır.

Evlâd-ı vatani ne için okutmalı? “Vatan için” cevâbından vecîz ve tabîî bir cevâb olamaz. Ancak muhtelif derecât-ı tahsîlin gâyelerine az çok hâiz-i te’sîr olan umûmî programı biraz daha îzâh etmek iktizâ eder.

Evlâd-ı vatani; vatanın menâfi’-i âliyesini te’mîn etmek, vatanın i’râmına muktezi servet ve sermâyeyi istihsâl eylemek, vatanın müdâfaasına sâlih, kuvvetli ve sâhib-i ma’lûmât hemşehriler yetiştirmek için okutulmalıdır.

Vatanın menâfi’-i âliyesini te’mîn etmek!

Ana kucağından mekteb sıralarına nakl-i me’vâ edenlerin kalbi o derece hiss-i maâlî ile dolmalı ki bunların kulaklarına semâdan, Mevlâ’ına kavuşan Hazret-i Kemâlîn:

“Yüksel ki yerin bu yer değildir

Dünyaya geliş hüner değildir”

Emirleri gelmeli ve bu genç kalbler müceddid-i a’zam Kemâl’in rûhunu taşımalıdır.

Genç kalbler hiss-i maâlî ile dolmalı ve vatana kalben merbût olmalıdır.

[s.23] Çocuk her vakit ve her yerde millet ve vatanın menâfi’ni her şeyden ve hatta cânından ve âilesinden muhterem bilmeli ve vatan için vücûdunu, servetini, istikbâlini fedâyâ hâzır olduğunu unutmamalıdır.

Çocuk kendisinin millet ve vatanın bir cüz’ü olduğuna ve eğer fenâ bir hareketde, çirkin bir işde bulunur ise Türklük şeref ve haysiyetine nakise vereceğini ve bi-l-akis büyük bir yararlıkda, fâideli bir keşifde, hayırlı bir hizmetde bulunur ise vatanın kadr ve i’tibârını a’lâ edeceğini bilmelidir.

Çocuk intizâm ve istikâmetin her şeyde rehber olduğunu ve kendisinin çelik ve elektrik devrinin kahraman bir ferdi olduğunu, sa’y ve gayret ve intizâm ve metânet sâyesinde bir gün mutlaka sâhib-i servet olacağını ve bu servetiyle memleketine ya büyük bir mekteb veya bir kütübhâne ihdâsına muvaffak olacağını düşünerek yaşamalı ve bunun için daha pek küçük iken menâfi’-i millîye uğurunda istihkâr-ı hayât eden eâzıma, milletin esâret zincirleri altından tahlîsine sarf-ı mesâî eden halâskârlarına muhabbet bağlamalı ve diğer taraftan isrâf ve sefâhatin bir milleti mahv ve tebâh edeceğini düşünerek daha mekteb sıralarında istikbâl için muhtâc olacağı sermâyeyi biriktirmeye başlamalıdır.

Sâniyen: Bi-l-cümle mekâtib-i ibtidâiyede endâht mahalleri te’sîs ve mikdâr-ı kâfi esliha ile techîz edilmelidir. Çocuklar silâhı yerinden kaldırmaya muktedir olunca onu mükemmel bir nişâncı kadar isti’mâl etmeyi bilmelidir.

Efrâd-ı milleti okutmak için en münâsib yerler, şübhesizdir ki, mekteplerle [s.24] medrese ve kışlalardır. Köy çocukları mektebden çıkınca bir daha ellerine kitâb almadıklarından ekseriya okuduklarını unuduyorlar. Matlûb netîceyi istihsâl için tedrîsâtın ihtiyât sınıfından mâadâ beheme-hâl dört sınıf üzerine tertîbi lâzımdır.

Dört senelik müddet-i tedrîsiye zarfında mükemmel kırâat ve kitâbete kesb-i iktidâr eden bir şâkird ise okuduğunu anlamış olacağından bi-l-âhire tahsîlinin ikmâlîne çalışacağı tabîîdir. Köy düğünleri ve harman mevsimleri şâkirdânı mektebe devâmdan men’ için en büyük vesîledir. Harman veya düğünlere gidenlerle mektebe devâm etmek istemeyen köy çocukları karye jandarması tarafından derhâl derdest edilerek mektebe sevk ve karye çocuklarının nezâfet ve intizâmını te’mîn için her sabâh muâyenerleri icrâ edilmelidir.

Dershâne defterlerinde mücâzât edilmesi işâret olunan talebeye akşâm paydosunda mücâzâtları icrâ ve müstahakk-ı mükâfât olanların âferîn, tahsîn ve imtiyâz varakaları tevzî’ edildikten sonra hitâbete alışdırmak için talebeye nutuklar îrâd etdirilmelidir.

Mektebin mükemmel bir bahçesi, yemekhânesi ve bahçede oturulacak sıraları ve yağmurlu zamânda talebenin teneffüsü için üstü örtülü bir havlîsi olmalıdır.

[s.25] **Tedrîsât-ı İbtidâiye**

1

Leylî Karye Mektepleri

Anadolu’da o derece müteferrik küçük karyeler vardır ki buralarda ayrı ayrı birer mekteb inşâsı mümkünsüzdür. Bu gibi mahallerde bir sâatlik bir muhîtin merkezinde birer leyli ibtidâî te’sis edilmelidir.

Beş yüz hâneyi muhtevî ve bir sâatlik bir muhîtin merkezinde teşkîl edilmesi fevkalâde mücib-i muhsinât olan bu mektepler ihtiyât sınıftan mâ-adâ üçü ibtidâî ve üçü rüşdî olmak üzere altı sınıfı ihtivâ etmelidir.

Bu mektepler vâsi’ birer arâzi dâhilinde te’sis edilmeli ki talebe hem mekteb derslerini hem de amelî zirâat fennini öğrenmiş olsun.

Medreselerde olduğu gibi talebe mektebde ikâmet etmeli ve mekteb idâresi talebenin karyola ve yataklarını te’mîn eylemelidir.

Yiyeceğini talebe dışarıdan getireceğinden bu sâyede gâyet az masrafla talebenin bir mahalde cem’ ve tedrîsi mümkün olacaktır.

Akşâm sabâh mektebe gidib gelebilecek kadar yakın karye etfâli mektebe nehârî olarak kabûl olunmalıdır.

Karye mekteplerinden me’zûn olanlarla o derecede imtihân verenler leyli ibtidâîlere kabûl olunur. Bu mekteplerden gâye muktesid ve vatanperver çiftci yetiştirmekdir.

[s.26] 2

Ticâret Rüşdiyeleri

Bi-l-cümle kazâ ve nâhiye ve livâ ve vilâyet merkezlerinde ticâret mektebi programlarını muhtevî olmak üzere birer ticâret rüşdiye mektepleri te’sisi lâzımdır.

Usûl-i Defterî, Ticâret Kanûnu, Hesâb, Fransızca, Türk Târîhi ve Coğrafya dersleri tedrîs edilmekle beraber mektebin müştemilâtından bulunan bir mağazada talebe münâvebe sûretiyle bi-l-fiil ticâretle iştigâl ve mektebden me’zûn olanlara Zirâat Bankası’ndan ikrâz edilecek sermâye ile mağazalar küşâd etdirmelidir.

Bu sûretle mektebden me’zûn olanlar derhâl bir ticârethânede kâtiblik veya dest-gâh-dârlık vazîfesine kabûl olunabilecekleri gibi mekteb idâresinin te’mîn ettiği sermâye ile de küçük bir ticâretgâh sâhibi olabilirler. Memleketin inkişâf-ı iktisâdîsini te’mîn ancak bu sâyede müyesser olur.

El-yevm vilâyet ve livâ merkezlerinde bulunan ve müdâvimini yirmi otuz tecâvüz etmeyen i’dâdîlerin tahsisâtıyla bu mektepleri vücûda getirmek pek kolaydır.

[s.27] 3

Tedrisât-ı Zirâiye

Memleketimiz zirâat memleketidir. Topraklarının içinden altın gibi feyz ve bereket başakları fıskıran memleketimiz ma't-teessüf bugün hemen gayr-ı mezzû'dur.

Bu memleketi usûl-ı cedîdeye tevfiân a'zamî istifâdeler te'mîni maksadıyla zer' etmelidir. O sûretle ki karyeleri birer numûne çiftliği ve tarlaları birer numûne tarlasına tahvîl edilsin. Karyelerin re'sikârında imâmlar bulunur; bunun için imâmları karyelerin ıslâh ve i'mârî için yetiştirmek lâzımdır. Şimdiye kadar karye imâmları hemen hiçbir tahsîl ve imtihâna tâbi' olmadıklarından karyelerde cehâlet ve taassubdan başka bir şeye tesâdüf olunamaz. Hâlbuki imâmlar, teşkîl edilmesi lâzım gelen medâris-i âliye-i zirâiyede tahsîl gördükleri hâlde memleketin az bir zâman zarfında terakkiyât-ı serîeye mazhar olacağına hiç şübhe yoktur. Başlıca vilâyet merkezlerinde ve muntazam çiftlikler derûnunda te'sîs edilecek medâris-i âliye-i zirâiyede talebe öğleye kadar i'dâdîlerin Edebiyât kısımlarında tedrisi meşrû olan derslerle beraber Ulûm-ı Fıkhiye, Edebiyât-ı Arabiye, Hukûk-ı Düvel ve Hukûk-ı İdâre ve Nazariyât-ı Zirâiye derslerini tahsîl edecekler ve öğleden sonra çiftlikde bi-l-fiil zirâatle işigâl ve talebeden her biri [s.28] makinistlik, sarrâcılık ve doğramacılık gibi sanâyi'den birine intisâb edecekler.

Medreseden me'zûn olanlarla i'dâdî derecesinde imtihân verenler bu medreselere kabûl olunurlar. Müddet-i tahsîl beş senedir.

Diğer taraftan zirâat tahsîli için medeniyet ve zirâatin en ziyâde tekemmül ettiği Cemâhir-ü Müttefike-i Amerika'ya hükûmet her sene çiftliklerde çalışmak sûretiyle zirâat ameliyâtını bi-l-fiil ifâ edebilecek zürâ' evlâdından yüzlerle köylü çocuğu göndermeli ve iki sene sonra bunların yerlerine diğerlerini i'zâm etmelidir.

[s.29] 4

Kız Sanâyi' Mektepleri

Anadolu kadınları gâyet nefis ve Avrupalıların taklîdine muvaffak olamayacakları sûrette her tarafta mazhar-ı revâc olan halı ve seccâdeler nesc ve i'mâl ederler. Fakat Anadolu'da nesc edilen halılarla İran ma'mûlâtı olan halılar arasında kıymet ve nefâset nokta-i nazarından azîm farklar vardır.

İran halılarının nisbeten kıymetli olmasının sebebi resim ve boyalarının Anadolu halılarına fâik olmasından ileri gelir.

Anadolu'ya yayılan bir takım komisyoncular (Galibardi) nâmıyla ma'rûf boyları sürmek sûretiyle halıların tenzîl-i kıymetine sebep olmuşlardır. İran halıcılığında müsta'mel olan kök boyları veya Almanya'da ihtirâ' olunmakta olan (Elizarin) gibi sâbit boyların isti'mâli şartıyla Anadolu'nun bi-l-cümle kazâ ve livâ ve vilâyet merkezlerinde birer kız sanâyi' rüşdiyesi te'sîs ve bu mekteplerde tâlebât öğleye kadar halı nesci ile ve öğleden sonra ber vech-i zîr derslerle işigâl edildiği takdirde bu san'atın ta'mîmi müyesser olur.

İhtiyât sınıfı: Kurân-ı Kerîm, Tahrîr-i Eşkâl, Hesâb-ı Zihni, Hatt

Birinci sınıf: Kurân-ı Kerîm, Türkçe, Hesâb, Resim

[s.30] İkinci sınıf: Ma'lûmât-ı Dîniye, Türkçe, Hesâb, Coğrafya, Dikiş, Resim

Üçüncü sınıf: Ma'lûmât-ı Dîniye, Türkce, Hesâb, Coğrafya, Târih, İlm-i Servet, Tabâhat, Resim, Dikiş

Dördüncü sınıf: Ma'lûmât-ı Dîniye, Edebiyât, Târih, Coğrafya, Resim, İlm-i Servet, Boyacılık

Beşinci sınıf: Boyacılık, Resim, Kanûn-i Esâsî, Usûl-i Defterî

Beher mektebinde asgarî on halı dest-gâhı bulunacağına ve her dest-gâhda senevî lâ-akall üç seccâde i'mâl olunacağına nazaran bir mektebde senevî otuz seccâde i'mâl edilmiş olur. Ve-kıs ale-l-bevâkî.

[s.31] 5

Tedrisât-ı Sanâiye

Avrupa ve Amerika'nın milyonlarca fabrikalarıyla vücûda getirdikleri i'mâlât-ı sanâiye bahsimizin hâricinde kalır.

Esâsen sanâyi' ile iştigâl edib etmemek bir milletin kendi irâde ve iktidârı dâhilinde değildir. Bu, muhît, ırk ve esbâb-ı sâire-i hayâtiye taht-ı te'sîrinde husûl bulur. Meselâ, vaktiyle Fenikelilerin ticâret-i bahriyede iktisâb-ı rif'at etmeleri memleketlerinin deniz ile yüksek dağlar arasında sıkışmış bulunması ve Mısır kıt'a-i ma'mûresiyle vâsita-i mübâdele olabilecek mevki'de bulunmalarından inb'âs eylemiştir.

Almanya sanâyi' memleketidir. Çünkü bir taraftan kesâfet-i nüfûsu ve diğer taraftan arâzisinin çoraklığı Almanları sanâyi'-i azîmeye sevk etmiştir.

Fransa'nın bi-l-akıs zirâat memleketi olması kıymetdâr ve münbit arâziye mâlik olmasından neş'et eder. Hâlbuki nisbeten çorak arâziden ibâret olan şimâlî Fransa sanâyi' memleketlerinden ma'düddur.

Ecdâdımız altın dağlarıyla muhât Asya-i merkezî yaylasından Asya-i sigarîyi istilâ eyledikleri zamân koyun sürüleriyle at ve kısıraklarını da beraber getirmiş ve hayât-ı râiyânenen hayât-ı hazarîye intikâl [s.32] edinceye kadar maişet-i sâbıkalarında devâm etmiş olduklarından ırkımız için zirâat asıl olarak kalmıştır.

Asya'nın cibâl-i mürtefiyasıyla kıtaât-ı sâireden pek çok yükselmiş olan ve merkezî yaylayı teşkîl eden Moğolistan-Türkistan Çin ve Tibet kıt'aları el-yevm ra'y-i ağnam ile meşgûl hem-ırkımızla meskündür. Beş on bin seneden beri bir hayât-ı râiyâne yaşayan bir kavim için Anadolu gibi mahsûldâr bir memleketde bi-t-tabi' zirâatle iştigâl kadar tabîi bir keyfiyet olamaz.

Hâlbuki ba'zı san'atlar vardır ki havâyic-i zarûriye kısmına dâhildir. Bunları ihmâl edemeyiz.

Şeker İ'mâlâtı ve Sanâyi'-i Nesciye

Şeker, ekmek ve kömür ve gaz derecesinde lâzımdır. Merkezî Avrupa'da şekerî pancardan istihsâl ediyorlar. Bunun için azîm mikdârda pancar zirâatine muhtâc oluyorlar.

Hâlbuki bizde pancardan ziyâde mevâdd-ı şekerîyi hâvî şeker kamışı hâsıl olur ki bundan istihrâc olunan şeker hem daha az masraflı [s.33] ve hem daha fâidelidir. Memleketimizin Adana vilâyetiyle ona civâr olan mahallerinde kesretle yetişen

şeker kamışı tarlaları civârında ve Seyhan kenârında te'sîsi âsân olan şeker fabrikaları memleketin ihtiyâcını te'mîne fazlasıyla kifâyet eder. Fakat böyle bir teşebbüsü ahâlîden beklemek doğru değildir. Amelî sanâyi' mektepleri makamına kâim olmak üzere bu gibi fabrikaları hükümet te'sîs ve elli altmış sene sonra inkişâf etmesi tabîî olan hayât-ı sînâiyyeye şimdiden temel taşları ihzâr etmelidir.

Sanâyi'-i nesciye – Şark, kurûn-ı ûlâdan beri mensûcât i'mâlâthâneleriyle şöhret-şîardır. Birçok mensûcâtın isimleri bile buna delâlet eder. Musulîn, Damasko, Haleb ve Hama ve Şam kumaşları gibi... Hele halıcılıkta Hereke fabrikası meşkûr hizmetler ifâ eylemiştir.*

Bu bahsi geçmeden mukaddem Türkiye'de yapılacak teşebbüsât-ı nâfia-i azimiyeyi memlekete daha ziyâde müfîd bir hâle ircâ' etmek için şimendüfer kumpanyalarının [s.34] tramvay, telefon, elektrik şirketlerinin şartnâmelerine vagon, lokomotif, ray ve tel gibi bi-l-cümle lâzîme-i hadîdiyenin dâhilde te'sîs edilecek fabrikalarda yerli amele istihdâmı sûretiyle tedârik olunacağı şartını ilâve etmek iktizâ eder.

Bir de memleketin kendine mahsûs millî san'atları vardır ki bu sanâyi'-nin birçokları hâl-i inkırâzdadır:

1. Türk Nakkâşlığı
2. Tezhîb ve Teclîd
3. La'l ve bezîr isî Mürekkebciliği
4. Kalemtraşcılık
5. Çîncilik
6. Elvân Camcılığı
7. Oyuncakcılık

Ba'zî san'atlar vardır ki havâyic-i zarûriyeden oldukları için beheme-hâl ta'mîm edilmesine mecbûriyet vardır:

1. Terzilik
2. Berberlik
3. Kunduracılık
4. Taşcılık ve Duvarcılık

Birçok san'atlar da fevkalâde mühim menâfi' te'mîn ettikleri için ta'mîm edilmesi menâfi'-i millîye iktizâsındadır:

1. Fırıncılık

* 1259 târihlerinde te'sîs olunan Hereke Fabrikası'nın ilk ustabaşısı Lion Sanâyi' mektebinden me'zûn Mösyo Martel nâmında bir Fransızdır. Mösyo Martel ile beraber gelen diğer san'atkârlar evvel zamân yeni ihtirâ' olunan (jaka) usûlünde dest-gâhlarla çiçekli ve renkli kumaşlar dokunmaya başlanmıştı.

Fransız ustalarının yetiştirdikleri san'atkârlardan el-yevm ber-hayât olan Mûsa Efendizâdelerle Çengerlizâdeler hakikaten bu san'atın üstâdı olmuşlardır.

Bu sâyede Doktor Kimyager Osmân Bey feshâne fabrikasını ve Rızâ Efendi Afganistan Şâhlığı dâhilindeki i'mâlât-ı harbiye fabrikalarını işletmektedirler.

Boyacı ustalarından Necîb ve Halef Efendilerle Sâlim ve Hakkı Efendiler birer fabrika boyahânesini idâreye iktidâr sâhibdirler.

2. [s.35] Lokantacılık ve Otelcilik
3. Konservecilik
4. Balık Tuzlayıcılığı
5. İnşâât-ı Bahriye

İşte bunun için bütün bu ta'dâd edilen millî ve iktisâdî nekâisi ikmâl edebilecek ve âtiyen memleketin inkişâf-ı sînâisi esâslarını ihzâr edebilecek bir sanâyi' dâr-ül-muallimîni te'sisi taht-ı vücûbdadır.

(Sanâyi' Dâr-ül-muallimîni)

Öğleye kadar tedrîsât ile iştigâl etmek ve öğleden sonra mektebin müstemilâtından bulunan mağaza ve dest-gâh ve i'mâlâthânelerde talebe bi-l-fiil çalışmak ve üç sene-i tedrîsiyeden ibâret olmak üzere ber-vech-i âtî şua bâtdan müteşekkil bir sanâyi' dâr-ül-muallimîni te'sisi sûretiyle bir taraftan me'mûrîni hazîneye bâr olmakdan kurtarmak ve diğer taraftan açıkda kalması zarûrî olan bir çok zâbitân ve yeni yetişen gençleri serbest mesâlike alışdırmak için mekteb-i sanâyi'den me'zûn olanlara ehven fâizle sermâyeler tedârik olunarak dükkân ve dest-gâh sâhibi kılmak ve diğer taraftan da yeni küşâd olunacak sanâyi' mekteplerine muallim ve üstâd yetiştirmek sûretiyle memleketin terakki ve teâlisine hizmet etmek lâzımdır.

Şu'beler ber-vech-i zîrdir:

1. Sanâyi'-i nesciye şu'besi: Boyacılık ve halıcılık san'atlarını ihtivâ eder.
2. [s.36] Sanâyi'-i elektrikiye: Elektrik ve telefon ve telgraf san'atlarını ihtivâ eder.
3. Kuyumculuk: Kuyumculuğa müteallik bi-l-cümle sanâyi' dâhildir.
4. Sanâyi'-i milliye: Kâr-ı kadîm teclîd ve tezhîb san'atlarıyla mûrekkebcilik ve oyuncakçılık san'atlarını ve bir de usûl-i kadîme-i milliye ve cümle tersîm san'atını muhtevîdir.

1. Terzilik: Askerî, mülkî ve ilmî terziliğini muhtevîdir.
2. Sanâyi'-i Tabhiye: Şekercilik, lokantacılık ve her nev'i pasta ve konserveciliği muhtevîdir.

Ba'zı nazariyât-ı ilmiye vardır ki tahsîli bi-l-cümle sanâyi' erbâbına elzemdir. Resim, Hikmet, Kimya ile Usûl-i Defterî ve Lisân dersleri bu kabîlindedir.

Her şu'beye mahsûs nazariyât-ı ilmiye de ber-vech-i âtîdir:

Mensûcât şu'besinde: Kimya-i Sînâî, Sanâyi'-i Telvîniye, Tabîî ve Sînâî Boyalar - Alizarin ve Anilin Boyaları- Jakar Usûlü.

Sanâyi'-i Elektrikiye şu'besinde: Hikmetin elektrik mebâhisi ve telsiz telgraf nazariyâtı.

Mektebin içinde Resim, Fotoğrafçılık, Makine, Kimyahâne, Halıcılık ve Dokumacılık ve Şekercilik, Kuyumculuk atölyeleri olacak ve mektebin altında mücellid, terzi, şekerci, boyacı, kuyumcu, elektrikçi mağazaları bulunub talebe mağazalarda öğleden sonra bi-l-fiil îfâ-i hizmet edeceklerdir.

[s.37] Mektebin şu'belerinde ikmâl-i tahsîl ile mağaza küşâd edeceklerine muktezi sermâyeyi te'mîn için mektebe bir de tasarruf sandığı ilâve etmek lâzımdır. Talebeden banka muâmelâtını öğrenmek isteyenlere müsâade olunacak ve bunlara da ayrıca

bankadan me'zûn olduklarına dâir şahâdetnâme i'tâ olunacaktır. Bankanın sermâyesi devlet bankalarının iânâtı ile hükûmetin tahsîsâtından teşkîl olunacaktır.

Haftada bir def'a talebe musîkî ile iştigâl edecek ve talebenin hey'et-i umûmiyesi biri incesaz ve diğeri bando muzıka olmak üzere iki takım teşkîl edeceklerdir.

Me'mûriyetde bulunanlara öğleden sonra hizmetlerine devâm için müsâade edilecek fakat bunlar ameliyât görmek için ayrıca altı ay mağazalarda çalışacaktır.

Mektebin tedrîsât-ı dîniye ve ameliyesi meşâyih-i senûsiyeden bir zâta tefvîz olunmalı ve elsine-i erbaa-i ecnebiyeden birisi talebeye öğredilmelidir. (Fransızca, İngilizce, Rusca, Almanca)

-3-

(Muhît ve Şerâit-i Hayâtiyeye Tevfikân Küşâdı Lâzım Gelen Mektebler)

Türkiye zirâat memleketidir. Zirâat ve çobanlık meşâğil-i milliyemizdendir. Bunun için zirâat derslerine, amelî zirâat tahsîline fevkalâde i'tinâ etmekliğimiz lâzımdır. Toprağa daha doğrusu vatana mâlikiyet toprağı işletmekle olur. Bir tüccârın toprağa merbûtiyeti hiçbir vakit bir çiftcinin [s.38] yurduna merbûtiyeti kadar muhakkem olamaz ve bunun için zirâat memleketler vatanlarını muhâfaza ve müdâfaaya tüccâr memleketlerinden ziyâde muvaffak olmuşlardır.

Fakat ba'zı mahallerimiz vardır ki ahâli sevk-i muhît ile diğere san'atlarla meşgûl oldukları gibi zirâat de buralarda adîm-ül-îmkândır.

Bu memleketlerin birincisi – Trabzon ve Karadeniz sevâhili halkı

İkincisi – İstanbul ve havâlisi sâkinleri

Üçüncüsü – İzmir vilâyeti ahâlisidir.

Trabzon ve Karadeniz havâlisi; Karadeniz sevâhili ahâlisi fitraten gemicidir. Bahriyemizin en kudretli ve faâl kısmını, ticâret-i bahriyemizin hemen tamamını bu memleket halkı teşkîl eder. Karadeniz silsile-i cibâli ile sâhil arasındaki dar arâzide meskûn olan bu gayûr gemicilerin zirâatle maîşetlerini tedârik edecek toprakları yoktur. Sarp kayaların üzerine çuval ve sepetlerle taşıdıkları topraklarla vücûda getirdikleri tarlalarda bellerine ipler bağlayarak çalışmağa mecbûrdurlar. Bununla beraber İzmir'den sonra Anadolu vilâyetlerinin en ziyâde mahsûldâr olan vilâyeti Trabzon'dur.

Trabzonlular; sanâyi'yle de iştigâl ederler. Türkiye'nin bütün bakır takımları, kebîr mangal ve tepsileri kâmilen Trabzonlular tarafından ihzâr ve i'mâl olunur.

Karadeniz ahâlisinin en ziyâde kâbiliyet ve isti'dâd-ı tabîisi denizcilikdir. Bunun için bütün milletlerin bâis-i refâh ve teâlîsi olan ticâret-i bahriyede bu memleket halkının inkişâfını te'mîn için müteaddid ticâret-i bahriye mektepleri, [s.39] inşâiye dest-gâhları ve bi-l-hassa motor ve makine numûne fabrikaları te'sîsi lâzımdır.

(İstanbul Vilâyeti)

İstanbul ne bir sanâyi' merkezi, ne de zirâat mahallidir. Kapitülasyonlar kalktıktan sonra ihtimâl ki bir asır mütemâdî faâliyet ibrâzı hâlinde bir sanâyi' merkezi olabilir. Fakat zirâat memleketi kat'iyen olamaz. Çünkü arâzisi hem gayr-ı münbit, hem de gayr-ı kâfidir. İstanbul'da mahallî bir husûsiyet vardır ki bunu da nazar-ı dikkate almağa

mecbûruz. İstanbul’da bir imparatorluğu, bütün Arabistan’ı, Rumeli ve Makedonyasıyla Arnavudluk ve Afrikasıyla Asya-i suğra ve Irak ve Suriye kıt’alarıyla hemen Avrupa’nın nisfina karîb cesâmetde bulunan bir memleketi idâreye kâfi me’mûrîn var. Bu memâlik birer birer elden çıktığı hâlde me’mûrînün mikdârı tenâkus edeceği yerde tezâuf eylemiştir.

Serbest mesâlik erbâbının dûcâr oldukları tazyîk ve bi-l-hassa me’mûrînün mazhar oldukları himâye ve sahâbet burada herkesi bâb-ı hükûmete koşdurmuşdur. İstanbul halkının kısm-ı a’zimini teşkil eden me’mûrîn daha doğrusu bu hey’et-i mağdûrîn münevver, müdebbir ve aynı zamânda teşkilâtçı hasâiline mâlikdir. Bunların hem mağdûriyetlerine nihâyet vermeli ve hem de memlekete daha nâfi’ bir vaz’iyete sevk etmelidir.

Hâlbuki İstanbul vaz’iyet-i coğrafyası hasebiyle ebhâr-ı cihâna ve dünyanın [s.40] en güzel boğazıyla en güzel ve işlek iki denizin derin sâhillerine hâkimdir.

İstanbul şehri ticâret-i bahriye merkezi olarak Marsilya, Hamburg gibi, kadîm Kartaca ve Rodos gibi meşhûr-ı âlem olmak isti’dâdını hâizdir.

Me’mûrîn hakk-ı tekâüdlerinden, eytâm ve erâmil maâşât-ı zâtîyelerinden şehri gâyet cüz’i bir meblağ terk etmek sûretiyle ve emniyet sandığı ve eytâm idâresi gibi mebâliğ-i azîmeyi fâizle işletmeğe mecbûr olan devâirin muâvenetiyle komandit nev’inden vapur şirketleri te’sîs etmelidir.

İstanbul’un muhtâc olduğu müessesâtдан biri de Üskûdâr’da Harem ve Salacak sâhillerinde yeni bir liman dok ve antrepolar inşâsı sûretiyle Mısır’da te’sîs olunan (Mısır-ül-cedîde) tarzında muntazam binâlar ve apartmanlarla yeni bir şehirdir.

İslâhât ve i’mârât arasında en mühimi kal’e duvarlarının tarafeynindeki arâziden istifâde etmek şartıyla sur etrâfında tramvay ve sâir müessesât teşkilidir. Muvazzaf (Surlar İdâresi) ve defn-i emvâtın intizâmı ve makâbirin hüsn-i muhâfazasıyla mükellef (Mekâbir İdâresi) vücûda getirilmelidir.

Tekâyâ ve meşâyihî bu idâreye rabt ile mekâbir ve emvâtın ve techîz ve tekfîn keyfiyatının bu sûretle tanzim ve ihyâsı mümkündür.

[s.41] Fasl-ı Sâni

**“Ahkâm-ı Şer’iye Mûcibince Âdât ve İ’tiyâdât-ı Mahallîyeye Tefîkan Umûm
Milleti Kuvve-i Kanûniye Tahtında İbtidâi Sermâyeyi İhâr Ederek Halkı
Zenginleştirmek”**

Milleti zengin etmek için “memleketi işletmek!” lâzımdır. Tarlalarımız ekilmez, ma’denlerimiz, ormânlarımız işletilmez, denizlerimizde, nehir ve göllerimizde gemilerimiz gezmezse millet nasıl zengin olur?

Anadolu ahâlisi kendisine lüzûmu kadar zer’ eder, tarlalarını tamâmıyla ekmez. Bunu ekdirmek için mecbûriyet-i zirâiye usûlünü tatbîk iktizâ eder.

Kazâlarda bulunan Zirâat Bank me’mûrları, zirâat müfettişi taht-ı idâresinde bütün karyelerin hey’et-i ihtiyâriyesi vâsıtasıyla bi-l-cümle arâzi-i hâliye, emîriye ve vakfiye zer’ edilmelidir. Eşhâs uhdesindeki arâzi zer’ edilmediği takdirde de ashâbından cezâ-i nakdî alınmalıdır. Şimdiye [s.42] kadar zirâat bankaları mütemevvilân-ı ahâlînin bankerliğini ifâ ediyor, düğün ve cem’iyetlere fâizle para yetiştiriyordu. Ba’de-mâ

Zirâat Bankası'nın nukûdu çiftçinin lehine sarf olunsun ve hiç olmazsa bundan sonra zürrâ'ın yüzü gülsün.

Kâbil-i zirâat olmayan mahallerde zirâat mütehasıslarının ta'yîni vechle zeytin, hurma, palamut, çam ve kavak ağaçları gars olunabilir. İcâb eden mahallerde sun'î ormanlar yetiştirilir.

Sâniyen- Bütün karye merkezlerine birer posta şu'besi lâzımdır. Bunlar bi-l-cümle cerâid-i yevmiye ve mevkûte abonelerinin kaydını der-uhde etmelidirler.

Postahâneler aynı zamânda on kuruşa kadar tevdi' olunan mebâliği kabûl edebilecek teşkilâtı ve telgraf ve telefon şubâtıyla gazete mütâlaa salonunu ihtivâ edecek devâiri hâvi olmalıdır.

Sâlisen- Bi-l-cümle devâir ve müessesât ve kışla, mekteb, hastane ve hatta habishâneler gibi bi-l-cümle devâirde tasarruf sandıkları teşkil ve efrâdı tasarrufa alışdırmak için her türlü teşvîkât ibzâl olunmalıdır. Bu idâreler beş kuruşa kadar mevdûâtı kabûl ve tenmiye etmelidirler.

Râbian- İstanbul ve civârında yetişen meyve ve sebzeleri muhtekirlerden muhâfaza ve gerek yetiştirib satan gerek satın alan ahâlîyi zarardan vikâye etmek iktizâ eder.

Tavşancıl nâmında Gekbuze kazâsı dâhilinde bir karye vardır ki burada yetişen çavuş üzümü kadar latîf üzüm dünyanın hiçbir [s.43] tarafında çıkmaz. Bir küfe Tavşancıl üzümünün kabzımâllardan gelen masraf pusulası aynen nakl olunur:

<u>Fî</u>	<u>Kıyye</u>	<u>Yekûn</u>	<u>Masârif</u>
40	35	1400	40 Küfe Bedeli
		<u>900</u>	Masârif-ı Yekûn 360 Nakliye
		500	50 Bendiye
			150 Fire
			200 Öşr
			<u>100</u> Komisyon
			900

Hâlbuki bu üzüm hakîkatde kıyyesi seksen kuruşa satılmışdır.

Bağcıya gönderilen bu gibi hesâb pusulalarıyla bağcıların hân mânları söndürülmektedir.

Hükûmet balık ve koza fûrûhtunda Düyûn-ı Umûmiye İdâresinin tatbîk ettiği usûlü meyve, sebze ve zahîreye tatbîk etse ne derecelerde istifâde edileceği meydândadır.

Adana ve Mülhakâtının İ'mârı

Bu bahis başlı başına bir kütübhâne teşkil edecek kadar mühim olduğu hâlde burada muhtasaran bahs etmek Adana'nın ana vatana ilhâkını te'mîn edenlere karşı medyûn olduğum tahdîs-i ni'met maksadına mübtenîdir. Fi-l-hakîka Seyhan ve Ceyhan gibi iki Nil ve binâen aleyh iki kere Mısır kıymetinde olan Adana, Irak'dan daha mühim ve daha mübârekdir. Zirâ Mezopotamya hemen hemen göçebe aşâirle meşgûl ve aksâm-ı sâiresi gayr-ı meskûn [s.44] denilebilecek bir hâlde olduğu hâlde Adana ve tevâbi'i hele Maraş ve Urfâ ve Ayntabla beraber aksâm-ı sâire-i memlekete nisbetle ahâlîsi kesîfdir. İstiklâl-i vatan uğrunda fedâ-i nefis eden mücâhidîn-i ümmeti:

Vatanın bağına düşman dayadı hançerini

Yok imiş kurtaracak baht-ı siyâh mâderini

feryâdıyla silâha sarıldıkları zamân arkalarında bütün Anadolu ve Maraş fedâîlerini bulmuşlardı. Bu varlığın elbette pek büyük bir kıymeti vardır.

Bir kere Mısır pamuğuna Adana pamuğu incelik ve nefâset i'tibârıyla şimdiden müreccahdır.

Kanallar hafriyle arâzi saky olunduğu takdirde kemmiyet i'tibârıyla da mahsûlât-ı Mısırye'yi geri bırakacağı âşikârdır.

Mısır pamuğu piyâsada ne kadar mergûb ise Adana pamuğu ondan daha ziyâde kıymetdârdır. Zirâ Adana pamuğu daha ince bükülmekte ve bunun için artmaktadır. Şekerkamışı memleketin ihtiyâcâtından en mühimi olan şekeri istihsâlâ hizmet edebilecek derecede mebzûlen neşv ü nemâ bulur. Adana'nın zahîre hâsılâtı âdetâ Anadolu'nun mecmû' hâsılâtına muâdildir. Yalnız bu topraklar ba'zen pek nâdir nüzûl eden bârâna iftikâr ederler. Güzel Adana'yı âdetâ cezîre hâline vaz' eden Seyhan ve Ceyhan nehirlerinden kanallar hafriyle arâzînin iskâsı şimdiye kadar hiç düşünülmemiştir. Fi-l-hakîka yağmur yağmayan senelerde zürâ' müşkil mevki'de kalırlar ve erimiş altın suyu gibi nehirler boşuna Bahr-i Sefîd'e akarlar.

[s.45] Bu nehirlerde seyr-i sefâin de ufak bir himmetle mümkündür. Bu iki nehri bir kanal vâsıtasıyla birleştirmek Adana'nın ihyâsı demektir.

Lakin bu ameliyât-ı nâfiayı vücûda getirmek için ayrıca bir idâreye ihtiyâc vardır. Ve bu ihtiyâc sevkiyle Adana ayrı bir vekâletle doğrudan doğruya idâre edilirse hiç şübhesiz seknesinin mikdârı iki üç misline vâsıl olur.

Bir taraftan mecbûriyet-i zirâiyeyi tatbîk ve diğerk taraftan şehirleri i'mâr ve kanalar küşâd ile fabrikalar te'sîs etmek tarz-ı kadîm üzere müteşekkîl Meclis-i İdâre-i Vilâyet'in kârı değıldir.

Bunun için fevkalâde bûdceye, mütehasıs mühendis ve salâhiyetdâr vâlilere ihtiyâc vardır. Bir vâli ne kadar hüsn-ü niyet sâhibi olur ise olsun ve Dâhiliye Vekîli bu vilâyeti ne kadar tesâhub ederse etsin Adana için temennîsinde bulunduğumuz i'mârâtı mümkün değıil ifâ edemez. Adana vilâyeti beheme-hâl yeni tarzda bir idâreye ve Meclis-i Vûkelâ'ya dâhil bir nâzıra, vâsi' salâhiyeti hâiz bir vâliye iftikâr eder.

Vilâyet-ı Müstahlise Nezâreti nâmıyla İzmir de dâhil olduğı hâlde Adana'nın ayrıca bir idâre altında toplanması da muvâfıkdır.

[s.46] Fasl-ı Sâlis

“Ahkâm-ı Şer'îye ve Âdât ve İ'tiyâdât-ı Mahalliyeye Tevfikân Umûm Milleti Kuvve-i Kanûniye Tahtında Bilâ-mezâhim ve Bilâ-Masârif Müdâfaa-i Vatan Hâline Koymak”

Müessesât-ı ictimâiyemizin inhitâta uğradığı devirlerde yeniçeri teşkilâtına ârız olan teşettüt ve inkirâz vaktâ ki yüz gösterdi, ne muhârebeler nihâyet bulur ve ne bu muhârebelerden bir şey kazanılmış olduğı görülürdü. Kahren bütün efrâd senelerce askerliğin bütün mahrûmiyetlerine katlanarak çölden çöle, iklimden iklime nakl olunur, Anadolu ve Rumeli'de ekseriyet-i kâhire hâlinde bulunan ırkımız ekalliyete, ekalliyet hâlinde bulunan yerlerde külliye ma'dûmiyete dũçar olurdu. O devirlerde askerden kaçmak için gözünü kör edenler mi, elini veya bir bacağına sakat edenler mi görülmedi?

Bu inhilâl, bu firâr, nihâyeti gelmeyen esfârın gayr-ı tabîi tazyikâtından mütehassıldı. Düşmanlarımız ve bi-l-hassa Rus çarları gavâil-i dâhiliye ve hâriciyemizi tezyîdden başka bir siyâset ta'kîb etmezler ve bir an evvel zaîf düşmekliğimiz için lâzım gelen esbâbı ihzâr ederlerdi. Devr-i i'tilâmızda yeniçeri ve sipâhi teşkilâtı memleketin an'anâtına, ihtiyâcât-ı mahalliyyeye tevâfuk ediyordu. Hâlbuki sonradan Avrupa ordularını taklîden basmakalıb yapılan teşkilât-ı askeriye eski usûl askeriye yerini tutmamışdır.

[s.47] Evvelen gayr-ı müslimler askere alınmıyorlardı. Bundan gayr-ı müslimlerin fevk-i iktisâdîleri meydâna geldi.

Sâniyen Avrupa orduları zâdegân ve şövalye bakıyyelerinden teşkil olunduğu için fazâil-i askeriye ile meftûr idiler.

Hâlbuki bizde yeniçerilerin ilgâsından sonra askerliği bilâ-tefrîk umûma teşmil etdiler.

Sâlisen zâbitân ile efrâd arasında seviye-i irfân i'tibârıyla derin çukurlar bulunduğundan yekdiğerini yabancı telakkî ediyorlardı.

Bu hatalarla beraber yine bu basmakalıb teşkilât Plevne gibi, Çanakkale gibi parlak muzafferiyetler ihrâz eyledi. Hele İnönü, Sakarya muzafferiyetleri bütün bu eski zaferlerimizi gölgede bıraktı.

Bunun için bizde ilk yapılacak ıslâhât bu gibi gayr-ı tabîi ahvâlden tevakkî sûretiyle vücûda getirilecek ıslâhât ve teşkilât –ı askeriye dir.

Bugünkü hudûdların müdâfaası için mezâhim ve mahrûmiyetlere mütehammil, kaviyü'l-bünye ve bir makine gibi hareket etmeye muktedir yüz binlerce efrâda ihtiyâc var.

Bu efrâd yalnız kaldığı zamânlarda bir kumandan mahâret ve ehliyetiyle vazîfesini müdrik mevki' ve maiyetine hâkim ve hîn-i hâcette kumandanın emrini harfiyen tatbîke büyük bir iştiyâk gösteren zîrûh bir makine mâhiyetinde olmalı.

Bütün devletler asrî esliha ile mücehhez, muallim ordularına mukâbil bi-t-tabi' bizim de bir mikdâr asâkir-i nizâmiyyeye ihtiyâcımız var. Hem bu ihtiyâc milletin ekmek ve suya ihtiyâcından mukaddem gelir. Ekmeksiz susuz birkaç [s.48] gün yaşamak mümkün olduğu hâlde ordusuz ve donanmasız bir an bile yaşamak mümkün değildir. Bu ordu ile beraber ayrıca milis teşkilâtına da lüzûm var.

Milis teşkilâtı Abdülhak Hâmid Bey'in:

Âzâde olaydılar seferden

Bir ordu çıkardı bir neferden

Mersiyesiyle telmîh ettiği Yemen çöllerini Dürzî dağlarını dolduran şühedâ kâfilelerine nihâyet versin. O sûretle hareket olunmalıdır ki hem millet bütün ma'nâsıyla müreffeh bir hayât geçirsin ve hem vatani müdâfaaya kâdir bulunsun.

Asâkir-i nizâmiye hakkında sûret-i umûmiyedeki tenkîdâta bir de fevkalâde masraflı olmasını ve iktisâden pek dûn mertebede bulunan milletimizin masârifât-ı askeriyyeyi te'diyeye gayr-ı muktedir olduğunu ilâve etmek iktizâ eder.

Bunun için ordumuzun hem asâkir-i nizâmiyeden ve hem de milis ordusundan müteşekkil bulunması ve biri diğêrinin mütemmimi olması lâzımdır.

Milis Teşkilâtı

Bizde milis ordusu; sipâhî teşkilâtından iktibâs olunmalıdır. Sipâhiler muhârebâtda isti'mâl ettikleri bi-l-cümle esliha ve mühimmât-ı harbiyeyi biz-zât ihzâr ettikleri gibi atlarını ve takımlarını hatta hayvânâtın yemleriyle kendi yiyeceklerini kendileri ihzâr ve tedârik ederlerdi. Bu sâyede devlet senelerce harb hâlinde olduğu hâlde müzâyaka ne olduğunu his etmemiş, iâşe hususunda hiçbir müşkilâta dâcâr olmamışdı.

Mülgâ Karadağ'ın senelerce Rusya İmparatorluğu'nun ileri karakolu [s.49] vazifesini ifâya iktidâr kesb etmesi ordusunun milis tarzında teşkil edilmesinden mütevelliddir.

Dünyada Karadağ kadar fakîr bir memleket tasavvur olunamaz. Makarr-ı hükûmeti olan Çetine uzunca bir sokağın etrâfında toplanmış birkaç sefârethâne ile kral sarayından ve bir otel ile bir iki dükkândan ibâret bir köydür. En büyük tarlaları bile dağların arasında sönmüş yanardağ kraterleri gibi hiçbir zamân iki dönümü tecâvüz etmeyen avuc içi kadar yerlerdir.

Bu kadar fakîr bir memleketde bütün ahâli askerdi. Rusya'dan gönderilen çizme ve potür giyen ve belinde bir Karadağ revolveri ve başında bir kasket taşıyan polis, gümrük me'mûru, rencber ve kral hep bizim salta dediğimiz o kırmızı sırmalı elbiseyi giyinirler ve haftada bir iki gün poligonlarda ta'lîm ederler ve senede bir iki hafta manevra ile terbiye-i askeriyelerini itmâm ederlerdi. İtalyanların işlettikleri Antivari-ve Berpazar şimendüfer hattının iki tarafındaki yol bekcileri de milis ordusunun efrâdından olduğu gibi köyler ve kasabalar arasında yolcu otomobillerini işleten şoförler de efrâd-ı mezkûredendi.

İşte bu kuyucular ve taşcılar memleketinin iâşesini haftada bir iki def'a Antivari'ye uğrayan Luid ve İtalya vapurlarının Rusya'dan hediye ve iâne sûretiyle getirdikleri mısır unu te'mîn ederdi. Bu Hırvatlar memleketi ikiyüz binden fazla ahâliye mâlik değil iken hatta kumandanları Rusya'dan gönderilmiş birkaç küçük rütbeli zâbite inhisâr etmiş iken Osmanlı ordusunun müdâfaasını kırarak sukût ettirdiler.

Bu orduya galebe çalan mekteb-i harbiyesi bile olmayan ve şübhe ve tereddüd [s.50] ile doğduğu hâlde kuvve-i hayâtiyeden mahrûm olduğu için az vakit sonra ilgâ edilen Karadağ değildi. Bu orduya galebe çalan Karadağ'ın milis teşkilâtı idi.

Bu orduyu teşkil edenler memleketin ahlâk ve tabâyi'ni nazar-ı dikkate alarak memlekete muvâfık bir tarz ve usûlde bilâ-masârif elli altmış bin kişilik silâhşör asker hâzırlamışlardı ki Rızâ Paşa'nın ordusunu işte bunlar mağlûb etdiler.

(Bizde Milis Teşkilâtı Nasıl Olmalıdır?)

1

Milis teşkilâtı bir taraftan müdâfaa-i memleketi ihzâr etmekle beraber diğer taraftan soselerin inşasını, maârifin ta'mîmini te'mîn, levâzimât-ı askeriye ihzârını, cins-i feresin teksîr ve islâhını, sanâyi' ve zirâatin himâyesini istihdâf ve ormanların harîkden ve asâyiş-i mahallînin halelden vikâyesini deruhde etmelidir.

Herkesin ma'lûmudur ki zirâat makinelerinin Anadolu'da ta'mîm edilememesinin en büyük sebebi bunları ta'mîr edecek makinistlerin fıkdanıdır. Hâlbuki milis zâbitleri bunları ta'mîre muktedir olacakları gibi bir kısım mühendis zâbitân da mecbûriyet-i

zirâiye kanûnu mücibince tezâyüd edecek vâridâtıdan ve karye milis efrâdını bi-l-fiil istihdâm sûretiyle şoselerin inşâsına muvaffak olacaklardır.

Hâlbuki bu teşkilâtın en mühim netâyicinden biri de askerliği sevdire sevdire ahâliye vazîfelerini îfâ ettirmek olacaktır.

[s.51] Me'mûrîn-i mülkiye huzûruyla muzıklar çalınarak Cum'a günleri umûma ve Salı günleri yalnız genclere karyenin milis kumandanı ma'rifetiyle ta'lîmler icrâ ve bunu bi-l-cümle kazâ ve livâlara şehir ve karyelere teşmil etmelidir.

Karyenin milis kumandanlığı dâiresinde efrâdın yağmurlu havalarda nişân ta'lîmlerine müsâid bir poligon ve umûmun serbest gazete ve kitab-ı mütenevie mütâlaasına hâdim bir kütübhâne ve kumandanlık dâiresinin tahtında bir i'mâlâthâne te'sîsi ve harîk tulumbarı ihzâr edilmelidir.

Süvârî milis zâbitânı da at ve her nev'i hayvânât-ı ehliye yetiştirmek san'atını ya'ni (hara) muallimliğiyle debâgat ve sarrâclık san'atlarında üstâd olmak üzere yetiştirilmelidir. Binâen-aleyh bir livâ dâhilinde iki kazâ ve beher kazâda dört karye olduğu farz olduğu takdirde bu milis kumandanlığı taht-ı idâresinde iki süvârî alayı ile dört piyâde taburu teşekkül etmiş demektir.

Bu kazâlardan birine hara muallimi kumandan ta'yîn olunur ise diğer kazâyâ debâgat ve sarrâclık san'atlarında ihtisâsı olan kumandanı ta'yîn etmeli süvârî milis kumandanlığı tahtında bir sarrâchâne ve debâghâne ile hara mualliminin bulunduğu kazâda cins-i feresin îslâhı için bir hara teşkil edilmelidir. Bu sâyede umûm livânın hayvânât-ı ehliyesini îslâh ve damızlık hayvânât için aygır bulmak ve hayvânâtı tescil etmek mümkün olur.

Livâ dâhilinde sâkin mütemevvilân çocukları kendi atlarını ve atlarının yemlerini kendileri tedârik etmek şartıyla Cum'a günleri kazâ merkezlerinde [s.52] süvârî kumandanlarının ma'iyetinde süvârî ta'lîmleri icrâ ederler. Eğer hara zâbitinin bulunduğu kazâyâ dâhil iseler bunlar hara san'atını dahi öğrenmek için münâvebe sûretiyle haftanın diğer bir gününde dahi zâbitlerinin ma'iyetinde bi-l-fiil hizmetde bulunurlar.

Şâyed sarrâclık ve debâgat muallimi zâbitinin bulunduğu kazâyâ dâhil iseler isti'dâdları nazar-ı dikkate alınarak tefrik oldukları sarrâclık veya debâgat san'atlarını dahi öğrenmek için kumandanın ta'yîn ettiği bir günde münâvebe sûretiyle i'mâlâthânelere devâm ederler.

Gerek süvârî ve gerek piyâde milis kumandanlarının emri altında bulunan tulumbarlarla bir harîk zuhûrunda veya orman yangınlarında itfâ-yi harîke şitâbân olacakları gibi eşkiyâ veya fevkalâde bir hâl zuhûrunda birkaç gün taht-ı silâhdâ bulunabilirler.

Bir karyenin piyâde milis kumandanının makinistlikde ihtisâsı varsa kumandanlık dâiresinin altında her nev'i araba, otomobil, esliha ve zirâat makineleri ta'mîr edebilecek bir i'mâlâthâne te'sîs olunur ve karye gençlerinden arzû edenler münâvebe sûretiyle ta'lîmden gayri günlerde haftada iki günü tecâvüz etmemek şartıyla işbu i'mâlâthâneye devâm ederler.

Şâyed milis kumandanı mühendislikde sâhib-i ihtisâs ise kumandanlık dâiresinin altında küşâd edeceği bir dershânedede haftada iki günü tecâvüz etmemek şartıyla

(kondüktör yetiştirmek üzere mebâdî-i ulûm-ı hendesiyeyi tadrîs etmek sûretiyle) bir dershâne küşâd eder.

[s.53] Fakat bu zâbitin asıl vazîfesi karyenin şose yollarını ve hükûmetin mebânî-i resmîyesini inşâ etmektir.

Bu maksadı te’min edebilmek için teşkil olunacak milis dâr-ül-fünûnun programının hutût-ı esâsiyesi ber-vech-i âtidir:

Milis Dâr-ül-fünûnu

Karyelerde kumandanlık edecek ve herkese kendini sevdirecek zâbitin beheme-hâl müteyyin olması şarttır. Hâlbuki esbâb ve avâmilini burada îzâh edemeyeceğimiz ilcâât hasebiyle böyle bir zâbiti ancak medreselerden icâzet almış zevât arasında bulabiliriz. Binâen-aleyh milis dâr-ül-fünûnuna kabûl olunacak talebenin ya medrese-i kuzâtdan veya mekteb-i hukûk veya câmi’ dersinden icâzet almış ciddî ve metîn zevât meyânından bi-l-ımtihân tefrîk edilmesi lâzımdır.

Dâr-ül-fünûn biri süvâri diğeri piyâde olmak üzere iki büyük kısma münkasımdır. Süvâri kısmı biri (hara)cılık ve diğeri sarac ve debâgat san’atlarını hâvî olmak üzere iki şu’beyi muhtevîdir.

Umûm talebe askerliğe muktezî dürûs ile hukûk-ı düvel ve hukûk-ı esâsiye ve ilm-i servet derslerini öğleye kadar birlikde tahsîl ettikten sonra öğleden sonra kendi ihtisâsları dâiresinde i’-mâlâthâne ve haralarda da bi-l-fiil ifâ-yi hizmet ederler.

Piyâde kısmı da biri makinist ve diğeri mühendis ve mi’mârî kısımlarını muhtevî olmak üzere iki şu’beyi hâvidir.

Talebe öğleye kadar ulûm-ı askeriye ve hukûk-ı düvel ve hukûk-ı esâsiye [s.54] ve ilm-i servet derslerini birlikde tahsîl ve öğleden sonra kendi şu’belerinde ihtisâs kesb için i’-mâlâthâne ve dershânelerinde fûnûn ve sanâyi’-i lâzıme tahsîl ederler.

Makine i’-mâlâthânesinde talebe bir makine resmini kendisi çizdikden ve modelini kendisi i’-mâl ettikten sonra âleti ısığa etmeyi ve ba’dehu tornada kâbil-i isti’mâl bir hâle koymayı öğrenmelidir.

Mi’mâr ve mühendis şu’besinden me’zûn bir zâbit her türlü mebânî-i askeriye ve bi-l-hassa şose ve köprü inşâsını öğrenmelidir.

Debâgat ve sarracılık şu’besinde bir derinin debâgâtı ve her nev’i eğer ve kaltak ve sâir levâzim-i sarraciye i’-mâlî öğredilecektir.

Hara şu’besi ise cümlesinden mühimdir. Çünkü bu şu’be at yetiştirecektir.

At hakkında Edmon Demolin ber-vech-i zîr sitâyişlerde bulunuyor:

“Sa’y ve âile civâriyet ve dîn husûslarında şu bâlâdaki sûretlerle te’min-i vahdete hâdim olan at, zamân zamân Atilla, Cengiz, Timur gibi rüesânın maîyetinde akvâm-ı bedeviyeye azîm azîm ittihâdlar te’min etmiştir. Saydî veya vahşî akvâm hiçbir vakit bu gibi ittihâdlar te’sisine muvaffak olamamışlardır. Çünkü ancak atla istihsâli mümkün tahşîdât-ı serî’eye muktezî olan vâsıtaya onlar mâlik değillerdi. Fazla olarak bir ordunun harekât-ı tecemmu’yesine, ihtilâf-ı iklimi, dağdağa-i muhârebâta katlanabilen ancak atdır. Deve bu şerâit-i selaseden hiçbirini te’min edemez.

[s.55] At sâyesindedir ki bedevî; bir atık hudûdlarına kadar bunca müdhiş akınlar yapmıştır. Bu sâyededir ki o köprüsüz nehirleri geçmeye muvaffak oldu ve hazarî bir ordu için hemen hemen gayr-ı kâbil-i mürûr olan bu mânia-yi tabîiye karşısında tevakkuf etmedi. Âlât ve edevâtlarını öküz derileri içine doldurub üzerlerine de ata biner gibi kendileri râkib oldular. Sonra atlarının kuyruklarına sımsıkı yapışık oklarını da kürek gibi isti'mâl etmek sûretiyledir ki bedevîler en gayr-ı kâbil-i mürûr nehirleri geçmişlerdir. Yine bu sûretledir ki onlar 1240 târihinde (Dinyeper) ve birkaç sene sonra da Tuna Nehri'ni tecâvüz etdiler. Hazret-i Muhammed fütûhât husûsunda ata o kadar ehemmiyet veriyordu ki bu hayvâna masrûf olacak ihtimâm ve i'tinâyı umûr-ı dîniye mertebesine kadar çıkarmıştır. Çin nasıl Tatar atlarıyla feth ve zabt edilmiş ise Devlet-i Hilâliye de Arab atlarıyla te'sîs edilmiştir.”

Karyelerdeki Teşkilât

Karyelerin muhtevî olması lâzım gelen devâir ber-vech-i âtidir:

1. Poligon depo ve müştemilât-ı lâzımevi hâvi milis kumandanlığı dâiresi.
2. Vâsi' bir bahçe derûnunda inşâ edilmesi lâzım gelen karye mektebi.
3. Tasarruf sandığı vazîfesini îfâ etmesi lâzım gelen posta ve telgrafhâne.
4. Karye zirâat meclisini muhtevî karye hey'et-i ihtiyâriye dâiresi.
5. [s.56] Karye kütübhâne ve kırâathânesini şâmil olarak karyelerce te'sîsi lâ-büdd olan karye misâfirhânesi.

Karyelerde vücûda getirilecek müessesât için umûmî bir plan dâhilinde ve kâr-gîr olarak ol sûretle inşââtda bulunulmalıdır ki karyenin hâricinde yeni bir köy teşekkül etsin ve karyeler bu merkezler etrâfında müceddeden tevessü' etsin.

Karye otel veya misâfirhâneleri hey'et-i ihtiyâriyeler tarafından idâre edilmeli ve bu sâyede hem tüccâr ve ahâlînin ve hem de me'mûrînin istirahatı te'mîn olunmakla beraber kırâathânesinde şuûnât-ı medeniyeden ma'lûmât-dâr olabilecek kitab-ı mütenevî ve cerâid-i müteaddide bulundurulmalıdır.

Nâhiye merkezlerinde tabîb ve eczacî ile ayrıca bir dâire-i sıhhiye lâzımdır. Kazâ merkezleri süvârî milis kumandanının karârgâhı olacağı için bu dâirelere mülhak (haralar) hayvânât-ı bakriye ve ganîmeyi cinslerini ıslâh ve cins-i feresin teksirine hizmet edeceği vâreste-i kayd u îzâhdır.

Leylî karye mekteplerinin bulunduğu merkezler ise îcâbât-ı tabîiyeden olarak o muhîtin numûne zirâat mektepleri hizmetini îfâ edecektir.

Livâ merkezleri milis ve maârif teşkilâtının tekemmül etmiş bir derecesi olacağı için maârif müfettişliği ve milis kumandanından mâ-adâ milis müfettiş-i umûmîliği dâiresini ve devâir-i sâire-i lâzımevi ihtivâ etmelidir.

Vilâyet merkezleri de livâ merkezleri gibi doğrudan doğruya Müdâfaa-i Milliye Vekâleti'ne merbût bulunmalıdır.

Hitâm